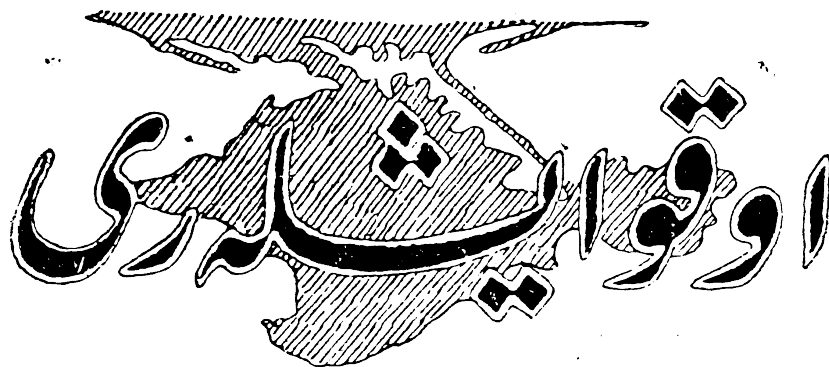

2038

وتون دوتيا ايشچيلهري بيراهه شيكر!

ايچتيماعي - سوسياليستي وه تهر بيهوي آيليق ژورنال

نومبر ۱

ماييس ۱۹۲۵

قريم مهارف قوه يشارلغي نئشري.

باغچاساراي - هونر وه سانايع نهفيه مهكته يي باسماخانه سي.

ژورنالیک موندەریجەسی

۱- ایدارەدەن

ایجتیماعی سییاسی بولوك

- ۲- بیر ماییس ح. بالیچ
۳- سوسیالیست شورالار ایدارەسی وە مەعاریف خادیملەری . ح. بالیچ

اوقو ایشلەربندە عامەلییات وە نازارییات

- ۴- ایش مەکتەبی ح. اوداباش، ی. بایراشەوسکی
۵- شورالار جومھورییەتیندە اوقو سەستەماسی . ی. بایراشەوسکی
۶- ایش مەکتەبی وە کوی خوزایسیتۆاسی . ع. کورکچی
۷- مەکتەبلەریمیزدە تیل مەشئەلەسی ح. اوداباش

سییاسی یاریقلاندىرو بولوكی

- ۸- نەمۇنە کوی اوقو اولەرىنىك ياباجاق ایشلەری

ادەبییات بولوكی

- ۹- بیرینجی مای جیری (شعیر) ز. جاوتوبەلی
۱۰- چالت کەلسین یاش باھار (شعیر) ح. اوداباش
۱۱- اوشەکچی قادین (شعیر) ج. کەنجە

کیتەبییات

- ۱۲- تورک تاتار تیلنە عائید ئەسەرلەر ح. اوداباش...
۱۳- ئەلیفبە تەدریسینە عائید کیتابلار

خابەرلەشو بولوكی

- ۱۴- قریم مەعاریف قومیسارلیغی قوللەغییاسیندا.

رەسمى بولوك

- ۱۵- یاز تاعتیلی، وە مەعاریف خادیملەرىنىك مەعاشلاری حاققیندا.
۱۶- اوجالار حاققیندا تاعلیماتنامەلەر.
۱۷- ئەك یاخشى اوقو اوی دوغروسیندا موسابەقا.

حوكومت نه شريياتى وه اده بيهيات داغيتونيك قريم ايدارهسى

قريم حوكومت نه شريياتى

آق مەسجد ساوۋەتلەر سوقاغى نومەرو ۸، تەلەفون ۴۱.
قريمك ھەربىر شەھەر يندە شوعبەلەرى وە ۋەكالىتلەرى واردىر.

روسچا وە تورك تاتار تېلىپىندە يازىلىپ شورالار بىرلىكىندە چىقان اسەلەرىك جوملەسى بولونماقدادىر.	حوكومت موئەسسەسەلەرىنە وە جەماعات تەشكىلاتلارينا موعايىمەن شارئتلار آلتىندا كىتابلار ايتىبارغا دا وىرىلىر.
سوڭ اكى آى زارفيندا تابع ايدىلەن كىتابلار	قازان وە آرزەربايجاندا ن كەلەن كىتابلار
كا. روبلە	كا. روبلە
موختىدینوف - رىيازىيات ۲۵ - ۱	شارق قاديىنى ژورنالى ۱
أدهم فەيزى - جاغرافىيا ۶۰ - -	ياڭى مەكتەب « » ۹۰ -
شەوقى بەكتورە - أليفا ۳۵ - -	مەعارف وە مەدەنىيەت « » ۶۰ -
« » بويوكلەر أليقباسى ۲۵ - -	مەعارف « » ۴۰ - ۱
« » ياش پىئونەرلەر خاتىرىسى ۲۵ - -	موكەممەل روسچا تاتارچا لوغات ۳
« » ياش پىئونەرلەر ۱۰ - -	زىننويەف ر.ق.پ. تارىخى ۸۰ -
چوبانزادە قريم تاتار عىلمى سارفى ۸۵ - -	ايمانوف - تاتار مەكتەپلەرىنە روسچا أليفا ۶۵ كىتاپىك

قريم حوكومت نه شرييات ايدارهسى، تارافىندان «كويلو كوتوبخاسى» نامى آلتىندا كويلولەر ايچون فايدالى سادە دىل ايله يازىلمىش كىتابلار چىقاريلماقدادىر. بونلارنىڭ ايلك آلتى كىتابچىغى چىقوب ساتىلماقدادىر. ھەربىرىنىڭ فىئاتى ۵ كاپىكىدۇر. چىقان كىتابچىقلار: ۱) لەنين - ۹ نجى يانوار. ۲) قومسومول ناسىل اولماق كەرەك، ۳) قاناتچىقوف - كورەش مەيدانىدا، ۴) أحمد اوزەنباشلى - كويلونىك آشى وە سۈيى، ۵) أحمد اوزەنباشلى - كويلونىڭ اوى وە اوشىاسى، ۶) اوزەنباشلى وە غريزىرسكى - كوى وە اوجا.

Редактор У. Балич.

Адрес редакции журнал „Оку-Ишлери“ на татарском языке:
Симферополь, здание СовНарКома, комната № 50.

Тираж 1000 экз.

Тип. Худ. Пром. Школы.

Райизг. № 69.

مەسئۇل مودىرى:

قىرىم خالىق مەعارىف

قومىيىسى. ج. بالىچ

آدرەس: آق مەسجىد

سوونار قوم بىناسى

۵۰ نىچى اودا.

اوقۇ

ايشلىرى

آبونا شارتلارى:

آيرى نوسخامى ۳۵

كاپىك

اوج آيلىقى: ۱ روبلە

آلتى آيلىقى، ۱-۹۰ ر.

بىر يىللىقى: ۳-۵۰ ر.

نومەرو ۱ ايجتيماعى، سىياسى وە تەربىيەوى آيلىق ژورنال. مائىس ۱۹۳۵

بىر مائىس غاربداكى ايشچى سىنىفى ايله شارق
داكى مىللەتلەر بىك قورتولوشى اىچون جانلى بىر
تىمسالدىر.

بىزىم ايجتيماعى مەكتەپىمىز بىك ماقسادلارنى
ياپوپ چىقاراجاق كەنىش بىر سانعاتخانا اولمالىدىر.

ايدارەدەن:

بىر كۈن قىرغدا ۳۴۸ بىرىنچى، ۱۴ اىكىنچى باسماق تاتار مەكتەبى، ۶
بالالار اوى، ۱۰ قادار بالا باغچالارى، ۱۸۴ قادار اوقو يورتلارى ايله بويۇكلەر
مەكتەبى وە ۵ دانەدە چەشيد اىختىياسلاردا تاتار سانعات مەكتەپلەرى واردىر. بوتون
بو اوقو وە تەربىيە يورتلارىندا چالاشقان تاتار اوجا وە تەربىيەچىلەرىنىك سايىسى
۷۰۰ كە قادار وارماقدادىر.

عامەلى تەدرىس وە تەربىيە ايشى ايله اوغراشقان بو آرقاداشلار كەندى
وازىفەلەرىنى اىجرا ايدەر كەن مەر كۈن بىر چوق ياكى - ياكى مەسئەللەر وە
كۈچلىكلەر قارشىسىندا قالماقدا، اونلار كەللى اىچون چارەلەر آرماقدادىرلار.
لاكىن تاتار خالىق اىچون چارىزىم ايدارەسىنىك بىر تەدبىق عاسابالىق نەتىجەسىندە

بۈگۈن بىزىم تاتار اوجا ۋە تەربىيەچىلەرنىڭ كەندى فېكرى، عىلمى ۋە اوسولى
 جەھەتلەردەن راست كەلدىكلەرى موشكوللەرىنى جەزەجەك، خەل ايدەجەك، واسىتالارى
 يوق دەرىجەدە آزدير. قومشومىز اولان روس اوجالارىنىڭ ائللەرىندە بو يولدا اُسكىدەن
 قالما بىكىكلەرلە جىلد تەربىيەۋى اُسەرلەر بولوندىغى، بۈگۈن كەنىش شورالار
 روسىيەسىنىڭ بىر چوق عىلمى مەركەزلەرىندە يۈزلەرچە تەربىيە ۋە تەدرىسە عائىد
 غازەتا، ژورنال ۋە رىسالەلەر چىقىپ دوردىغى زامان بىزىم تاتار اوجالارى بو سوڭ
 اوج - دورت يىل اىچىندە تەك - توك ۋە عاجەلەلىكلە يازىلىپ چىقاريلمىش بەش
 - اون دانە كوچوك رىسالەچىكلەرلە اوجالارنىڭ حاقىقى اىحتىاجلارىنا پەك آز
 ياقلاشا بىيلىمىش اولان بىر قاچ نوسخا ژورنالدىن باشقا ھىچ بىر شىگە مالىك
 دىگىلەر. بويوك اىنقىلابدان سوڭ تەشكىلات جەھەتتىندەن ھەر كۈن، خاتتا ھەر
 ساعات اوسمەكە اولان ماعارىف مەسەلەلەرىندە دەررەنلەشەش كەنىشلەشمەكە اولان بىر
 چوق عىلمى ۋە اوسولى اُساسلار بىزىم اوجا ۋە تەربىيەچىلەرمىزىڭ شوعورلارىنا پەك
 يەنىگىل ۋە پەك اوستىدەن تەئسىر ايتمەكەدەير. عمومى ماعلوماتدا بىلە بىر چوق
 اُكىيلىكلەرى اولان اوجالارمىز اىچون عاسرى عىلمى اوغراشو ۋە كۈتەكلەشولەرك
 نەتىجەسى اولاراق مەيدان آلان ۋە بويوك اوكتابرىك اىجتىماعى ياشاۋدا دوغوردىغى
 ياكىلىقلارلە ھاياتقا تاتىيىق اولونماغا باشلانغان ياكى اىجتىماعى مەكتەپنىڭ عىلمى
 - تابىعى قانۇنلارى، اونىڭ ماقىساد ۋە غايەسى، قورۇلۇشى، اونداكى ايش اُساسى،
 ياكى مەكتەپ سىستەماسى، اونىڭ عىلمى سەبەبلەرى، پىلان ۋە پروگراممىسى، بو
 پروگراممالارى تاتىيىق ايدە بىيلىمەك اىچون توتولاجاق يوللار، اوسوللار ۋە الخ..
 كىيىمى اىختىساسى مەسەلەلەر تامامىلە قاراكلىق، دومانلى ۋە شۈبھىلى بىر
 تارزدا قالماقدادىر. بو ياكى مەسەلەلەر روس اوجالارى اىچون دە اۋەلدەن تەمامىلە
 آچىق ۋە بەللى اولماسادا، اونلارنىڭ اُكەرىسى ھىچ اولمازسە آز چوق اُساسلى
 بىر عمومى ماعلوماتا مالىك اولدىقلارى كىيىمى كەندى مەسەلەكلەرىنە عائىد عمومى
 اُساسلارلەدە اولدىقچا آشىنا بولونۇرلاردى. اىشتە بوندىن دولاتى اونلار اىچون،
 يوقارىدا قايد ايتدىكىمىز، مەوجود يۈزلەرچە واسىتالارلە، ياكى اىجتىماعى
 تەربىيە ۋە تەدرىك آنا چىزگىلەرىنى اوكرەنمەك، اونىڭ اوسولى مەسەلەلەرىلە
 آشىنا اولماق اولدىقچا قولاي بىر ھالەدە بولونماقدادىر. يۈزدە سەكەننى - اونى

آنا تىلىندەن باشقا بىر لىسانا مالىك اولمايان تاتار اوجالارى ايسە حاقىقاتەن آجىنقىلى بىر حالەدە دىرلەر. بو موقايەسەدەن ماقسادىمىز بۇكۇن چىقارماغا باشلايدىمىز «اوقو ايشلەرى» ژورنالىنىڭ قارشىسىدا بولۇندىغى مەسەلەلەرك بويۇكلىگى ۋە چەتسىزلىگىنى كۈستەرمەك ۋە قىزىم تاتار اوقو ايشلەرى خادىملەرى اىچۇن بۇيلە بىر اورغانىك كەرەكلىگىنى بىلىدىرمەك دىر. يۇقسا بۇتۇن ھازىرقىسىزلىقلارنى، كىچىكلەرىنە قارامى ئسكى اىستېداد ايدارەسىنىڭ بىراقىدىغى خارا بلىقلارنىڭ يۈرەكلەرىندە دۇغۇردىغى آچۇك قۇۋۋەتلىك تاتار اوجالارىنىڭ بۇ سۇڭ يىللار اىچىندە كۈستەردىكىلەرى غايرەتلەر نەتىجەسىندە ياپىدىقلارى ايلەربىلەمە ۋە يۈكسەمە اىنكار ايدىلەمەز.

بۇكۇن ئسكىدەن بىر ھايۋان مەسابەسىندە سايىلان اىشچى ۋە كۈيلى كۈكىتلەلەرى كەندى ياراتچىلىق قۇۋۋەتلەرىنى قۇردىقلارى تەشكىلاتلارى، ھۆكۈمەتدەكى مەھارەتلەرى ايلە كۈستەردىكىلەرى كىبى ئسكىدەن بەرى بۇتۇن ايرادەسى آلىنان تاتار كۇياۋسى كىبى تاتار اوجاسىدا ياڭى، تازە قۇۋۋەتلەرلە چالشماسى سايەسىندە بۇتۇن بو سايىدىمىز نۇقتىلارنى يۇقۇتەجەك دىر. ۋە بىز اۇمۇت ايدىيۈرۈزكە، اىشتە، بو ياكى ۋە كەنج قۇۋۋەت كەندى اورغانى اولان ژورنالىمىزنىڭ قارشىسىدا بولۇنان چەتسىز مەسەلەلەرك چەزىلەمەسىندە بويۇك غايرەت كۈستەرمەجەك دىر.

ژورنالىمىز باشلىغا اولراق شۇ پلان دۇخىلىندە چالشاچاق دىر:

۱ - اىجتىمائى - سىياسى بۇلۇك. بۇرادا اىجتىمائى اىنقىلابىك اورتايا آتدىغى ۋە اوقو ايشلەرى ايلە اۇنىڭ خادىملەرىنىڭ علاقادار اولدىغى مەسەلەلەر يارقىلاندىرىلاچاق، مۇشاۋەرە اولۇنۇچاق دىر.

۲ - اوقو ايشلەرىندە عامەلىيات ۋە نازارىياتى. بو بۇلۇكدە مەكتەبدەن اۋەل بالا تەربىيەسى، بالالار دۇغۇرسىندا ياپىلان تەدقىقات (ياغنى بالا - بىلىك، پەداۋۇغيا مەسەلەلەرى)، چەشىد باساماقدە اىش مەكتەبلەرىلە سانعات مەكتەبلەرىنە عايد مەسەلەلەر، اۇنلارنىڭ عىلمى ئاساسلارى، بو عىلمى ئاساسلارنىڭ قىزىم مۇھىتىندەكى كۇرۇنۇشلەرى، مەھالەدىكى اوقو ايشلەرى خادىملەرىنىڭ عىلمى ۋە اۇسۇلى تەجربىلەلەرى ايلە مەركەزى عىلمى شۇرانىڭ اۇنلار دۇغۇرسىنداكى ياپىدىغى اىختار ۋە مۇتالاالارى، بۇكۇن مەكتەبلەرىمىزدە كەنىش ادىملارلە ايلەربىلەمەكە

اولان قوممونيست بالا وه ياشلىق خارەكەتلەرى، عىلمى، اوسولى جەھەتلەرى وه داھا بونيك كىيى مەسەلەلەر موزاكەرە اولوناچاقدير.

۳ - سىياسى ياريقلاندىرو ايشلەرى. بو بولوكىدە ايسە اوقوسيزلىقلە كورەش ماقادىلە قورولان بويوكلەر قورسلارى، اوقو يورتلارى (ايزباچىتالانلار) كوتوبخانەلەر، سىياسى بىلىگى ويرىچى مەكتەب وه قورسلار وه الخ كىيى موئەسسەلەرك عىلمى، اوسولى جەھەتلەرى، اولارك بيزدەكى تابىعاتى وه ديگەر مەسەلەلەرى ياريقلاندىرىلماغا غايرەت اولوناچاقدير.

۴ - خابەرلەشو بولوكى. بورادا چەشىد مەعارىف ساحالارىندا ياپىلان ايشلەرك حىسابلارى، قرىمداكى مەعارىف موئەسسەلەرىنك وازىيەتى، اوجالار بىرلىگىنك چالاشو وه فەعالىيەتى حاققىنداكى خابەرلەر وه الخ كىيى جەھەتلەر كوستەرىلەجەكدير.

۵ - سوآل وه جەوابلار بولوكى. بورادا مەعارىف ايشچىلەرىنك كەندى عامەلى وازىفەلەرى اُسناسىندا راست كەلدىكلەرى مەسەلەلەر اوزەرىنە وەرەجەكلەرى سوآل وه اولنارا ويرىلەجەك جەواب وه كوستەرولەر بولوناچاقدير.

۶ - كىتابىيات. بورادا كەرەك قىرىم وه كەرەكە ديگەر تورك-تاتار مەملەكەتلەرىندە باسيلمىش وه باسيلماقدا اولان كىتابلاردان مەكتەب وه قومومىيەتلە اوقو ايشلەرى ايلە عالاقادار اولان اُسەرلەر وه لوزوم كورولدىكچە روسچا كىتابلار بىزىم مەعارىف خادىملەرىمىزگە بىلدىرىلەجەك، تەنقىد ايدىلمەكە غايرەت اولوناچاق.

۷ - ادبىيات. بو بولوكىدە دوغرى، ساغلام توشونجەلەر وه سانعات قاعىدەلەرىنە اويغون اولراق يازىلمىش اولان بالا وه بويوكلەرە ماخوس اُدەبى اُسەرلەردەن ايلەرىدە مەكتەب وه تەدرىسات ايشلەرىندە كەچە بىلەجەك پارچالار باسىلاچاقدير.

۸ - رەسمى بولوك - بورادا مەركەزى ايجرا قومىتەسى، قومىارلار شوراسى، اوقو ايشلەرى قومىارلىقى ايلە اونىك شوعبەلەرى، اوجالار بىرلىگى وه داھا بونيك كىيى رەسمى موئەسسەلەر تارافىندان مەعارىف وه اونىك خادىملەرى دوغروسىندا چىقارىلان قارارلاردىن اُك زىيادە كەرەكلىلەرى دەرچ اولوناچاقدير.

قىرىم مەعارىف قومىارلىقى بو يوقارىدا ساپىلان مەسەلەلەرك اچىلمىش.

يارىلاندىرىلماسىنى ژورنالدىن باشقا قوميسارلىقنىڭ عىلمى شۇراسى يانيندا بولۇنغان كەكەش (موشاۋەرە) بىۋىروسى واسىتاسىلەدە ھەل ايتىمەكە غايىرەت ايدەجەكدير. اوجا قوللەكتىفلەرى ۋە ياكە آيرى اوجالار تارافىندىن پروگرامما، اوسول، قومپلەكلەر ۋە داھا بونىك كىبى مەسەلەلەر دوغروسىندا گوندەرىلەجەك دافلاد، پروتوقول ۋە عارىزالار بىۋىرودا باقىلاراق آيرى اولاراق جەۋابلار ۋەرىلمەكە چايشىلاجاقدىر.

بو سوڭ دورت - بەش يىل ايچىندە قىرىم مەعارىف قوميسارلىقى تارافىندىن اۇڭ بوبوڭ كوچىڭ اوقو ايشلەرىنىڭ تەشكىلات، ايدارە ۋە مالىيە جەھەتلەرىنە سارف اولونماسى مەجبورىيەتىندە قالىنىشىدى. اۇسكى ايمپەريالىزىم ايدارەسىنىڭ، عوموم جىھان موچارەبەسىنىڭ ۋە اوندان سوڭ كەلەن داخىلى كوتەكلەشلەرك بىراقىدىقى بوزوقلىقلار ك دوزەتىلمەسى ايچون دىگەر ساحالاردا اولدىقى كىبى ماعارىف ايشلەرىندە اىلك پلاندا تەشكىلات ۋە ياپىجىلىق مەسەلەلەرى ايلە اوغراشىلماق لازىم كەلىشىدى. ايشتە، بو سەبەبلەردەندركە قىرىم ماعارىف قوميسارلىقى شىمدىيە قادار تاتار مەكتەبلەرىنىڭ عىلمى، اوسولى جەھەتلەرىنە دىققەت ايدەمەدى. لاكىن آرتىق بوكون تەشكىلات، ايدارە ۋە مالىيە ايشلەرى اولدىقچا بىر يولنا قويولدىقدان سوڭرا بو سۈى اوغراشلاردا ۋاقىت ۋە نەۋبەت كەلىش بولونويور. فەقات بو مەسەلەلەرك بىر تارافىدىن بىزىم حاياتىمىزداكى چوقلىقى ۋە كوچلىكى، دىگەر تارافىدىن اولارلى ھەل ايدوب آيدىنلا تاجاق كىبىى حازىرلىقلى قودەتلەرك اولاماسى ژورنالىمىز واسىتاسىلە اوزەرمىزە آلدىغىمىز ايشىك آغىرلىغىنى قات - قات زىيادەلەشدىرمەكەدەدىر.

ايش ۋە مەسەلەرىمىز چوق ۋە آغىر. باقىلىپ جەزىلمەلەرى، ھەل ايدىلمەلەرى ايسە موھاققاق كەرەك. بوكون بونى بوتون قىرىمداكى تاتار اوقو ايشلەرى خادىملەرى بەكلەمەكە. بونىك ايچون بىز اوموت ايدىيۋىرۇكە بو ھالى تاقدير ايدەن كەنج ۋە ايختىار مەعارىف خادىملەرىمىز بىزە يارديما كەلىر، باشلايدىغىمىز ايشىك اۇڭ يۈكەك دەرەجەسىنە قادار چىقارلىماسىنا ياردىم ايدەرلەر. اوجا آرقاداشلار بىزدان بىزىم بەكلەدىكىمىز ياردىم باشلىجا ايكى تورلۇدىر. بىرىنجىسى اولار ك «اوقو ايشلەرى» ژورنالىنى كەندىلەرىنىڭ اورغانلارلى اولدىغىنى

ناقدىر ايدوب كەرەك بوتون اوقو ايشى خادىملەرى ۋە كەرەككە كەنىش خالق
ككىلەلەرى آراسىنا داغىلىپ اينىتىش ايتەسىنە ياردىم ايتەلەرى؛ ايكىنجىسى دە ھەر
اوجا آرقاداشىك كەندى تەجرىبە ۋە توشونچەلەرىنى ژورنالىمىز واسىتاسىلە دىگەر
آرقاداشلارنىدا يازىپ بىلدۈرمەگە غايەت كۈستەرمەلەرىدۇر.

ايشتە بو سورەتلە اولاجاق قارشىلىقلى، موشتەرك ۋە قوللەكتىف بىر چالاش
سايەسىندەدىر كە بىز بو كوچايكلەرى يەنەجەك ۋە كەلەجەككە آكلى، كوچلى ايرادلەلى
ۋە قومونىزىم ئاساسلارى اوزەرىنە ايجتىماى باختلى ياشاوينى قورا بىلەجەك
ساغلام كەنجىلىگىنى يەتىلدۈرەجەك.

ايدارە

ایجتیماعی - سیاسی بولون

۱ - ماییس

ح . بالی-چ

«دونیانیک موخته لیف کوشه لهرینده کی بوتون ایشچیلر تارافیندان کهندی حاقلارینی ایسته مک، تالاب اتماک ایچون ییلک بهالی بیر زامانیندا بویوک بیر شیکایهت وه پروتستو کونی تاعیین اولونور. بوکونده چه شید مهمله که تله ریک، بوتون شهه لهرینده کی بوتون ایشچیلر مهشغولیه تله رینی تاشلاب حوکومه تکه وه قاپیتالیستلهر که قارشى شیکایهت سهسلهرینی یوکسه لته جهک وه ایشچیلهریک کونده لیک ۸ ساعاتدان زیاده چالیشدیریلما مالاریله پاریزده کی بهینه لمیلل ایشچیلر قونفرانسیینیک ویردیگی دیگهر قارارلارینیک دا مهیدانغا که تیریلمه سینى ایسته مه جه کدیرلهر.

آمریکا ایش وه چالیشو فده رانسیاسینیک ۱۸۸۸ نجی ییلدا اولان قونفرانسی تارافیندان «سان لوئی» شهه رینده بویله بیر شیکایهت کونینیک بیر ماییسدا تاعیین اولونماسی موناسه به تیله بوتون دنیا ایشچیلهرینیک بهینه لمیلل عمومى شیکایهت کونی ایچون ده که نه بیر ماییس قبول اولونور.

چه شید میلله تله ریک ایشچیلهری بو کوننى که ندى مهمله که تله رینیک شارتلارینا اویغون بیر سوره تده که چیره جه دله ردر.

آروپا ایشچیلهرینیک قاپیتالیستلر قواوندا ایکله دیکى اُک موده ش وه اُک قورقونچ زامانلاریندا، باى وه زه نکینلهریک فرانسا بویوک اینقلابینی یاتیشدیریب بویوک مووافاققییه تله رله اوزلهرینیک غالییه تله رینی قوتلادیقلاری بیر زاماندا ایدی که پاریزده ۱۴ اییول ۱۸۸۹ تاریخینده بوتون دنیا ایشچیلهری تeshkilatى اولان ایکینجی اینتهرناسیونالک بیرینجی قونفرانسی تارافیندان بویله بیر قارار قبول اولونمیشدی.

بو قاراریک قبول اولونماسینا بوکون آرتیق ۳۶ ییل قادار بیر زامان که مییش بولونویور. بو قارار که ندیسینیک غالییه ت بایرامینی یاپماقدا اولان

بەينەلمىلەل قاپىتالىزما تاختىنىك تەمەلى آلتىنا قونولمىش اولان دەمەشەتلى بىر بومبا ايدى. پرولەتار سىنىفى بو قارارىلە كەندى دائىمى قاوغاسىنىك قىزىل-بايراغىنى ابدى اولاراق بىر داھا ايندىرىلمەمەك اوزرە چەكمىش بولونويوردى.

بىر مايس كونى ايشچى سىنىفى ايچون اونى ازنەلەرە قارشى سونمەز كىن وە آچووينك جانلى بىر تىمسالى ايدى.

بىر ماييس كونى بوتون ايشچى خالقىنىك بىر يورەكلە چارپىدىغى وە بىر نەفەسلە سولوق آلدىغى بويوك بىر سىنىف قارداشلىغى كونىدىر.

بىر ماييس كونى قىزىل ايشچى قانىنىك آقماغا حازر اولدىغى، كەلەجەكك ايش وە چالاشو غالىبىيەتتىك چوكوچلەنىپ ياپىلىدىغى بىر كونىدىر.

بىر مايس كونىك قاپىتالىزىم ايچون حازىرلادىغى قورقونچ بومبا ۱۷ اوكتا بىردە نەتىجەلى اولاراق روسىيەدە پاتلادى.

بىر مايس كونىنى بىز شىمدى بورادا سەرەست ايشمەملەكەتتىندە، ايشچىلەرىك حاكىم اولدىغى شورالار بىرلىگىندە بايرام دىيە تەلەققى ايدىيورز. بوكون بىزىم ايچون كەرچەكەندە بايرام وە شەنلىك كونى. بوكون بىزىم ايچون كەچەن قاوغالارىمىزى خاتىرلاتان، غالىبىيەتمىزى پەكىشدىرەن بىر كون.

لاكىن ۳۶ يىلدىن بوكونە كەلىنچە قادار بىر ماييس بايرامىنىك چەشىد مەملەكەتلەردە نە كىببى آغىر شارتلار داخىلىندە گەچىرىلدىگى، بىر چوق مەملەكەتلەرىك قاپىتالىستلەرى تارافىندىن بو ايشچى شىكايەت كونىنە موساعىدە ايدىلمەمەسى ايچون نە كىببى جانناوارلىقلار ياپىلىدىغى، نىھايەت عموم جىھان دوحارەبەسى باشلاندىغى زامان بىر چوق آوروپا قاپىتالىست حوكومەتلەرى تارافىندىن بوكونە ايشچىلەرىك ياپاچاقلارى نومايىشلەرە قاتعىيەن يول وىرىامەدىكى ھەپىمىزىك عاقلىندادىر. قاپىتالىست مەملەكەتلەردە بو حال شىمدىدە بويالەدىر. اورانىك ايشچىلەرى وە فاقىر خالقلىرى ايچون بوكون بايرام دەگىل آچو، اينىتىقام وە كورەش كونىدىر.

بىز تاتار ماعارىف خادىملەرى ايچون بو كونى داھا زىيادە بىر دىققەتلە اوگرەنمەك، تەدقىق ايتمەك وە كەلەجەك نەسلىك قالىبىندە بو كورەش، قاوغا وە شىكايەت كونىنىك ماعنا وە اھمىيەتىنى داھا زىيادە قوۋەتلى اولاراق يەرلەشدىرمەك كەرەكدىر. بىزىم مەكتەپلەرىمىزدەن يەتتىن تالەپلەرمىزىك يۈرەكلىرىتە يۈكۈشۈرۈشۈر.

سوره تله سیندیرمه لی وه قالدبرمالی که اونلار ایلهریده کهندی چالیشو حایاتلاریندا دونیانیک دیگهر کوشه لهرینده بولونان وه حالا قاپیتالیستلهریک زههرلی پانجالاری آلتیندا ایکلمه مکده اولان ایشچی، پروله تاریات سینیفی ایله ماحکوم شارق میلله تله رینی خاتیرلا سین وه اونلاریک یاردیمینا قوشونلار. بیر ماییس کونی وه اونیک ماقاد وه غایه لهری هر اوجا وه تاله به نیک یوره کینده اویله کوچلی، قیریلماز وه ده بیر حرفله ره یازیلمالی که ایشچی سینیفینیک وه شارق میلله رتاه رینده ماحکوم اولان قارداشلار مزیک قورتواوشینا، ازیله نلهرک ازنلهر اوزه رینه قوراجاقلاری حاکمیه تله رینه وه نیه ایت سینیفیز بیر ایشچی لهر دونیاسی قورماسینا دائیمی بیر ره هین اولاراق قالسین.

سوسیالیست شورالار ایداره سی وه ماعاریف خادیمله ری

ح. بالیچ

بورژوازی 'مهمله که تله رینده هیچ بیر یسی سوسیالیست شورالار حاکمیه تینیک خالق ماعاریف ایشینه وه اونیک خادیمله رینه قارشو کوسته ردیگی دیققات وه ایعتینایسی کوسته ره مز. مهمله که تیک اُک قالابالیق، قاریشیق وه جه نکلله مه شغول اولدیغی آغیر کونله رینده بیله مه وجود ایمکانلاریک هر بیرینده فایدالاناراق شورالار حاکمیه تی ماعاریف دوغروسیندا کهندی مو عامه له سینى پهك آچیق اولاراق تأعین ایتدیگی کیسی مهمله که تده ایقتیسادى وازعیه تیک اییله شه سیله بیز بو مو عامه له نیک داها زییاده آچیق چیز کیله ره ته عایمون ایتدیگنی کوره یوریز. بوکون حوکومت که رهك تاله به یاشا وینی، که رهك ماعاریف ایشینده سینا، مه کتبه و اسیتالاری، کیتاب وه الیخ کیسی جهه تله ری وه که ره که ماعاریف خادیمله رینیک وازعیه تینی دوزه لته ك ایچون مه وجود بوتون واسیتالارا موراجات ایتمه کده دیر.

هر نه قادر اینقیلابیک ایلک کونله رینده ماعاریف خادیمله ری شورالار ایداره سینیک بو مو عامه له سینى اولدهن کورمه یه رهك ایجتیماعی اینقلا به قارشو به کله بیجی بیر تاور (طور) آلمیش اینه لهرده، بوکون کونیش اوجالیق کیتله لهری بو تار اقلاری

تەمامىلە كورمەككە، كەرەك شورالار حوكومتى وە كەرەككە اونىك يولباشچىسى اولان قومونىست فىرقاسىنا قارشى چەكىلمەككە، ياقلاشماقداير. حوكومت وە فىرقا كەندى تارافىندىن اوجالار حاياتىنىك دوزەمەسى ايچون لازىم كەلەن بوتون واسىتالارى قوللانىور.

كوچوك مىللەت ماعارىف خادىملەرىنە كەلىنچە ايسە حوكومتىك اونلار قارشى اولان باقىشى داها باشقا بىر تارزدادير. بو اوجالار اينقلاپىك بوتون نىعمەتلەرى ايله فايدالاندىرىلماغا چالشيلىدىغى كىبى، اونلارىكدا شورالار ايدارەسىنە قارشى اولان باقىشلارى حاكىم مىللەت اوجالارىندىن بوتون بوتونە باشقادير.

بىز قومونىيەتلە شورالار ايدارەسىندە اوجالارىك آلاچاقلارى وازىيەت حاققىندا سوز سويلەر كەن لەنين آرقاداشىك « قومونىزم ايدارەسىندە اوجالار اويلە بىر وازىيەتە چىقارىلمايدىرلار كە اونلار بو وازىيەتتە بورژوا ايدارەلەرىندە هيچ بىر زامان بولونمايش، بولونمايور وە بولونمايماقداير. چونكى قومونىزمىك جايراماسى ايچون اك بووك واسىتا ماعارىفداير. » سوزلەرىنى تەكرار خاتىرلاماق كەرەكمىز. ايشتە بو كون كەرەك فىرقا وە كەرەككە حوكومت بو اساسلار اوزەرىنە خارەكت ايتەككەدەير. بوگون هيچ بىر شورا ايجىتماعى وە هيچ بىر فىرقا تەشكىلاتى توپلاشوى يوقدىر كە اورادا ماعارىف مەسەلەسى وە بىلخاسا ماعارىف ايشىنى مونىتازام يوللارلە آلوب كوتورەجەك اولان اوجالار حاققىندا خارارەتلى موناقاشلار وە بىر چوق قارارلار چىقارىلمىش اولماسىن.

بو موزاكەرەلەرىك ھەپىسىندە اوجالارك مادی جەھەتلەرىنىك توزەتيلەسى، اونلار قارشى باغزى زامانلار ياپىيلان موناسەبەتسىز باقىش وە موغامەلەلەرىك ايسىلەشمەسى، اونلارىك راحاتلىغى، حوقوقى، ماعلوماتلارنىك آرتدىرىلماسى وە الخ خوسوسلاردا بىر چوق قارارلار چىقارىلماقداير. اوجالار دوغروسىندا اولان حوكومتىك بو دىققەتلىك كوزدە توتاراق اوجا آرقاداشلارىكدا كەندى تارافلارىندىن اوزەلەرىنە دوشەن وازىفەلەرىنى ياپماغا، سوسىيالىست شورالار مەكتەبىنىك تەمەللەرىنى پەكىشدىرىپ قورماغا غايىرەت ايتەلەرى لازىمدير. اوجا آرقاداشلار اۇمىن اولمايدىرلار كە قومونىزم فىرقاسى تارافىندىن ايدارە اولونان شورالار ايدارەسى اونلارىك اك بىرىنچى قورچالايىچىسى وە آرقاسىدىر.

شورالار ایداره سینک موعللیملەر قارشى اولان بو سیياسەتینی بو ییل بوتون روسیە سوسیالیست شورالار جوهورییەتی مەرکەزى ایجرا قومیتەسى ایله قریم ایجرا قومیتەسى تارافیندان چیقاریلمش اولان تاعلیماتسنامەلەر (۱) پەك آچیق اولراق کۆستەرمە کەدیر .

بو تاعلیماتسنامەلەر موجیبى اوجالار کەندیلەریفە قارشى یاپیلان وه یاکە یاپیلاجاق حاقیزلیقلاردان اوزاق بولونماقدادیرلار . بویله حاللارک ووقوعى اُسناسیندا اولار دەر حال اوز حاقلارینی قورتمایارق قورچالایا بیلیلرلەر .

آرتیق اوجا ایله حوکومت آراسینداکی بوتون موعاملەلەری تاعیین ایدەن بونیک کیبى قانونى تاعلیماتسنامەلەردەن سوک اوجالار ایچون هیچ بیر تورلو اویغونسزلیق وه آکلاشیلامازلیق اولامایاچاغیندان اولارک ایستیقبالیک ساغلام روحلی چالیشثیر کەنجلیگینی یەتیشدیرمەك خوسوسیندا بوتون کۆچلەریله چالیشاقلارینی اوموت ایدەرز .

اوقو ایشلەری نده عامەلیات وه نازاریات

ایش مەکتەبى

ح. اوداباش وه یاحیا بایراشەوسکی

(اونیک ایجتیماعى، ایقتیسادى اساسلاری، غایە، ماقاد وه مەسەلەلەری .)

اینسانلار اوز یاشااولاریندا اُك چوق نە ایله مەشغول اولسالار، او مەشغول

(۱) بو تاعلیماتسنامە ۲ - فەورال ۱۹۲۵ نجى ییلدا بوتون روسیە

مەرکەزى ایجرا قومیتە ینک ایکونجى سەسیاسى تارافیندان قابول اولونوب بوتون اولکەلەرە کوندەریلمیش وه قریم مەرکەزى ایجرا قومیتەسى بونیک اوزەرینە آیری اولراق مەحاللەر ایچون یول - کۆستەریجى بیر قاراردا چیقارمیشدیر . رسمی بولوککە باق .

اولدىقلارى ايشلەرىك تابىعاتىنا اويغون بىر تارزدا روحى خوسوسىيەت وە
ايتىيىدالارغا مالىك اولالار. ھەر بىر سانعات، اونىكلە اوغراشانلار اوزىنىك
ايزلەرنى بىراقىر، اولارنىك ايجتىماعى، شاخى تەمايوللەرنى، جانىتايولارنى
تاعىيىن ايدەر.

مەسەلا دائىمى سورەتدە يالىكىز بىر تورلو ايش ايلە اوغراشان بىر آدم،
بو ايشدە كەرەك اولان بوتون قولايلىقلارى، آتيكلىك وە چابوقلىغى آلدە ايتىدە،
ھايات وە تابىعاتىك دىگەر جەھەتلەرىندەن تەمامىلە اوزاقلاشيب يالىكىز بىر تارافلى،
بىر ياقلى اولوب قالىر. بىز بونى. آك چوق بالا - چاغاسىنى، ياكە اوز
ياشاوينى قورتارماق ايچون كەجە - كوندوز يالىكىز بىر تورلو ايشلە اوغراشماق
مەجبورىيە تىندە اولغان فوقاردەلەردە كورورز. اولار كىمەردە فېكر، آك، بىلىگى
جەھەتلەرىندەن تار، ماحدود بىر حالدە اولوب توشونجەلەرىنىك عادىلىگى، سايلىغى
ايلە اينسانلىقنىك آك آشاغى دەرەجەلەرىندە بولونورلار. حالبوكة اوقو وە تاحسىلى
اولماسادا ايقىسادى جەھەتدەن ياخشى بىر وازىيەتدە اولان زەنگىنلەردە فېكر
وە توشونجەنىك داھا آچىق، داھا ايلەرى اولدىغىنى كوروروز. ايشچى خالقلارى
بويلە روحى بىر وازىيەتدە بولوندىقلارى موددەتچە باى وە قاپىتالىستلەر
تارافىندىن اولارنىك ازيەملەرى، ايتىمار اولونمالارى داھا زىيادە قولايلاش
اولور.

بىز بو ھالى آك چوق «مانوفاقتورا» دەنيلەن دەۋردە كورىيورز. اۋەلدەن
اوستالار اوز سانعاتلارنى (زەئاتلارنى) كەرەك اولان آلات وە اۋەواتا مالىك
اولوب بالا - چاغاسى ايلە بىرلىكدە، بىر يەردە چالشيىرلاردى. بو زاماندا بىر
ايشچى اوز سانعاتىنا عايد ايشىك ھەر تارافى ايلە تانىش اولور، بو سورەتلە
اولدىقچا كەنىش وە موستەقىل بىر بىلىگى وە ھايات آلدە ايدەردى. لاكىن ياواش
- ياواش بو اوستالار چوغالماق وە ايشدە موتهناسىب بىر سورەتدە آزالماقلە
اوستالار اوز ايشلەرىنە كەرەك اولان آلەتلەرى بولماقدا كوچلىك چەكمەگە باشلامىشلاردىر.
بو زامان اولار ھەر ھانگى بىز زەنگىن تارافىندىن تەشكىل اولونمىش اولان
بويوك سانعاتخانەلەردە، زەگىنىك آلەتلەرىلە چالشيماغا وە قازانچلارىندىن بويوك بىر
قىسمىنى دا اوڭا وىرمەگە مەجبور اولويورلار. بونىكلە بەراپە اۋزى آيرى چالشيىغى

زامان او سانماتا عائىدىك اولان ايشلەر ھەر بىرى ايله تانىش اولان اوستالار ياواش ياواش او ايشىك يالىكىز بىر قىسمى ياپماغا ۋە تەك او قىسىم ايله ئەتراپلى بىر سورەتدە تانىش اولماغا مەجبور اولمىشلار. مەسلە بىز آياققاب سانماتخانەسىنى آلاچاق اولساق، بورادا ايشچىلەردەن بىر بوى يالىكىز آياققايىك اوستونى، بىر بوى يالىكىز اوچەسىنى، بىر بوى دا بوتون ياشاۋىندا يالىكىز تابانلارنى ياپماقلە مەشغول اولمىشلار. بو سورەتلە ايش بولمى (تاقىمى اعمال) مەيدان آلمىش اولمىيور. ايش بولمى اوسولمىندا ھەر اوستا يالىكىز بىر تورلو ايشلە مەشغول اولماقلە آتېكىلىك، چاۋقلىق قازانادا، بىلىگى، فېكىر ۋە روھى جەھەتلەردەن توشوب، يوقارىدا دېدىگىز كىچى زەنگىنلەر تارافىندان يەگىمەگە، اىستىمار اولونماغا داھا موساعىد بىر حالە كەلىرلەر. «مانوفاقتورا (۱) تارزى اىستىمال ايشلەرىندە كەرچەكدەن بويوك بىر تەرەققى ۋە ايلەرىلەمە مەيدانا كەتسە، اشيانى اوجوزلاتسادا، عاينى زاماندا بو قاپىتالىستلەر تارافىندان ايشچىلەرك ازيلمەسى ۋە اىستىمارى ايچون اوستالىقلى نازىك بىر سىلاح اولاراق مەيدان آلمىشىر. «مارقس - قاپىتال - ۱ نچى جىلد، ۱۲ نچى باب)».

بوندان باشقا بو يولدا چالاشماقدا اولان ايشچىلەرك بالا - چاغالارى بوتون كون سانماتخانەلەردە اوغراشماق مەجبورىيەتىندە اولان بابا - آنالارىندان اوزاق، سوقاق ۋە مەيدانلاردا واقىت كەچىرمەگە مەجبور اولويور ۋە عاينى زاماندا جەمئىيەتتە زارارلى عونورلار اولاراق يەتىشىيورلاردى.

اىشتە بو سورەتلە اىستىمالدە ايش بولومى تارزى چالاشچىلارلىك حاياتىندا پەك بويوك قولايىسىزلىقلار ۋە اويغونىزلىقلار دوغورماغا باشلامىشى. بو جەھەتلەرى تەدقيق ايدەن «فورى ۋە اوئوئەن» (۲) آدلى ايجتىمائىياتچىلار بو حالى اورتادان قالدىرماق ايچون شەھەر ايله كوى آراسىنداكى اىستىمال فەرقىنى يوق اىتمەكە

(۱) آسلى لاتىنچە اولان بو سوزك آساسى شونىدان عىبارەتدۇر: مانوس = آل، فاكەرە = ياپماق، ايشلەمەك. مانوفاقتورا ايسە «آل ايشى» دېمەكدۇر. بو تارز چالاشو ماشىنا دەۋرىنە قادار دەۋام آتكەندۇر.

(۲) اون يەدىنچى عاسرلاردا ياشامىش اولان «فورى ۋە اوئوئەن» دەن بىرىنچىسى فرانسىز، اىككىنچىسى ايسە زامانىنىك مەشھور قوئۇپراتىنچىلەرىندەندۇر.

دوشونبىيورلار؛ ياعنى شەھەر يالىگىز سانعات، كۆى دە يالىگىز توپراق ايشلەرىلە مەشغول اولمايىپ بو ايشلەر اونلارنىڭ آراسىندا عومومىيەلەشدىرىلمەيدىر. بونى مەيدانا كەتتىرمەك ايچۇن دە ايشى وە كويلولەرىك قوللەكتىفلەر، قوئوپەرانتىيالار مەيدانا كەتتىرمەك چالشمالارى وە بو سورەتلە قاپىتالىستلەرىك پانچالارىندىن قورتولمالارى تەوسىيە اولونوبوردى. بونىك ايچۇن دە كەنجلىك اويلە بىر سورەتدە تەربىيە اولونمالى كە بوتون بو ايشلەرى مەيدانا كەتتەرە بىلەجەك ايعتىياد وە بىلگىلەرە مالىك اولسون. برخار قوۋەتى كەشف اولونوب ماشونا وە تەخنىقا ايشلەرىنىك ايلەرىلەمەسىلە ايش بوتون - بوتونە دەكىشىبور. بوندىن سوكرآ آرتىق ايشچىلەردە تار ايتىياساجىلىق اورتادان قالقمىش اولويور. اۋەلدەن، مانوفاقتورا دەورىندە ايشچىنىك قارا قوۋەتيلە مەيدانا كەتتىرىلەن بىر چوق اينجە ايشلەر ماشىنا تارافىندىن ياپىياماغا باشلامسىلە يالىگىز ماشىنا باتىندا بولونماق وە اونىك ياغى، آيلاندىرىلماسى وە الخ كىبى كەنىش ايتىساس ساحىبى اولماغى تالاب ايتمەيەن ايشلەردەن عىبارەت اولان فابرىقا ايشىندەكى ايشچىلەرى بىر ايشدەن اۋتەكىسىنە دەكىشدىرمەك مومكون اولوبوردى. بو سورەتلە ايشچىلەر فابرىقادا سانعاتخانەدەن داھا زىيادە كەنىش بىر توشونجە وە آلتى اۋەلە ايتىش بولونوبورلاردى. لاكىن بوكا قارشىلىق اونلارنىڭ ايتىماعى وازعيمەتلەرى داھا زىيادە فەنالايشىبوردى: اۋەلدە آيرى - آيرى آدمالار تارافىندىن ياپىلماقدا اولان ايشلەر شىمدى غايەت. كەنىش وە داھا اوجوز بىر سورەتدە ماشىنا ايلە ياپىلماق مومكوندى، بو حال فابرىقا ساحىبلەرىنىك قاپىتالىستلارنى آرتدىرماسىنا وە پەك چوق ايشچىلەرىك ايسە، ايشىزقالماسىناسەب اولوبوردى بوندىن باشقا اۋەلىكى مانوفاقتورا دەورىندە قادىن وە بالالارىك اينجە ايتىساسچىلىق ايتەمەسىلە سانعاتخانەلەردە چالشدىرىلماسى مومكون اولمايوردى، شىمدى ايسە نىسبەتەن داھا يەنگىلجە ماشىنا ايشلەرىندە داھا اوجوز تاقدىر اولوندىغى ايچۇن بالا وە قادىنلاردا چالشدىرىلىپوردى كە بو حال ايشىزلىكى بىر قات داھا آرتدىرىپوردى. ماشىنا ايشىندە ايشچىلەرىك آل ايشى سانعاتخانەلەرىندە اولدىغىندىن بىراز داھا كەنىش باقىشلى اولماسىنا ايمان واردير، دىمىشك؛ بو دوغرى. فابرىقالاردا ايشچىلەرىك بويوك كىتلەلەرلە بىر آرادا بولوناراق دائىمى دەردلەشمەلەرىدە، اونلاردا فىكىرلەرىك آچىلماسىنا سەبەبى اولوبوردى. لاكىن دىگەر تارافدىن مانوفاقتورا دەورىندە

ايشچىلەر قوللاندىقلارى آلهت وه اداواتلارينيڭ حاكىمى اولدىقلارى حالده شىمدى ايشچىلەر تەمامىلە ماشىنانىڭ آلهتى، ماھكومى اولمىشلاردى. « ماشىنا ايشچىنىڭ بوتون سىكىراھەر آغىنى، توشونچە وه دويغولارنى قاپلاپ آلا، ال - آياق، بازو وه عادالەلەرىنى اوسدىرىپ كەنىشلەندىرمەكە يول وەرمەي، داخىلى حايات وه روحلارنى دا كورلاتا ايدى... » (مارقس - قاپىتال - ۱ نجى جىلد ۱۳ نجى باب).

ايشتە، بو سورەتلە بىر تارافدان بۈيۈك تەخنىكا وه ماشىنا ايشى ايجتىماىى حاياتدا بىر چوق ياڭيايقلار، قولايلىقلار وه ايلەرىلەملەر دوغورويور، دىگەر تارافدان ايشچىلەرنىڭ حاياتىندا چەتسىز - بۇجاقسىز اويغونسىزلىقلار وه فەلاكەتلەر سەبەب اولماقلە ايشچىلەرنىڭ عىسيان وه اينقىلابى بىر روھدا تەربىيە اولونمالارنى خىدمەت ايدىيوردى.

بىر تارافدان ايشچىلەرنىڭ بو وازىيەتتە كەندى سايىبلەرىنە قارشى عىسيانچى بىر تارزدا روحلانلارى، دىگەر تارافدان ايسە دائىمى سورەتتە تەكامل ايتەكەدە اولان ماشىنا وه تەخنىكا ايشلەرىندە چالشاچاق ايشچى كىتەلەرىنىڭ اوز ايشلەرىنى ياخشى ياپا بىلمەلەرى ايچون اوقومىش وه آڭلى اولمالارنىڭ لازىم كەلمەسى، بورژوازيانى « فابرىقا قانونچىلىغى » ايلە ايشچى ياشلار ايچون مەكتەبلەر آچماغا سەوق ايتىمىشى. بو مەكتەبلەرنە قاتناغان ايشچى ياشلار كۈنىنىڭ بىر پايىندا سىنىفدا نازارى دەرسلەرلە مەشغول اولسا، دىگەر پايىندا ايسە فابرىقادا چالاشماغا مەجبور ايدىلييوردى. بو مەكتەبلەرنىڭ ماقسادى بىر تارافدان ايشچىلەرنىڭ عىسيانچى روھىنى ايتااتلى، بويون اۋىچى بىر شەكلە سوقماق، دىگەر تارافدان ماعلوماتلى، ماشىنانىڭ دائىمى تەكاملوندى ايش ياپا بىلەجەك بەجەرىكلى ايشچىلەر يەتەشدىرمەك ايدى.

لاكىن كۈنىڭ بىر يارىسىندا اوقولوب دىكەر يارىسىندا چالشىلان بو مەكتەبلەر، سوڭرادان آڭلاشىلارغىنا كۈرە بورژوازيانىڭ بوتون كۈن اوقونان مەكتەبلەرىندەن داھا زىيادە مووافاقىيەتلەر وىرمەكە باشلامىشى. ياشلار بورادا بىر ساعات اۋەل كوردىكلەرى نازارى بىلەڭى قانونلارنى ايكىنجى ساعاتدا عامەلى اولاراق ايش باشىندا كوردىكلەرى ايچون داھا آڭلى وه دەرىق اولاراق تەنمىسەرە وه حاقيقى حايات ماعلوماتى سايىمى اولاراق چىقا ايدىلەر. مەكتەبدەكى ھەر نازارى عىلىمدەن

سولۇ كەلەن عامەلى ايش بالالار ايچون عاينى زاماندا راحاتلانما، تارەلەنمە وازىفەسىنى دە كورۈيىزىدى. ايشتە، بونىڭ ايچون بو اوسول بالالار ك دائىمىي وە دەكىشوسىز بىر سورەتدە نازارى عىلملەرلە اوقۇتولماسىندىن داھا تەربىيەوى اولاراق چىقىمىش وە بو فابرىقا مەكتەبلەرى سىستەماسىندا بو كۈندەكى ايش مەكتەبلەرىنىڭ اساسلارى كورۈنمەكە باشلامىشدى. بو كۈنكى كۈندە مەكتەبدە ياشلىقنىڭ اىستىخال ايشلەرىلە باغلانماسى مەملەكەتنىڭ يالىكىز اىستىخال جەھەتتىندەن يۈكسەلمەسىنە خىدمەت ايتەمەكلە قالمايىپ، بوكون بو مەملەكەتنىڭ ھەر تارافىدىن اىنكىشاپ ايتىمىش بالالار مالىك اولماسى ايشىندە اك بىرىنجى اساس وە اوسول اولاراق قابول اولونماقتادىر، بوندىن باشقا ياشلارنىڭ اك كوچۇك زامانلارىدىن باشلاپ اىستىخال ايشلەرىلە بىرلەشتۈرۈلمەلەرى بو كۈنكى قاپىتالىست جەمئىيەتلەرىنى دەكىشىدۈرۈدە اك بىرىنجى واسىتا اولاجاقتىر. ايشتە، بو جەھەتلەرى واقىتىلە يەك آچىق كۈرەن قارل مارقس « فابرىقا قانونچىلىقى، ياعنى قاپىتالىنڭ الىندەن قوپارلىپ آلىنان كوچۇك لوتوف نەتىجەسىندە آچىلان مەكتەبلەردە يالىكىز اىستىدائى تاحىل اىستىخال ايشلەرىلە باغلانمىشە، ھىچ شۈبھە يوقكە ايشچى سىنىفنىڭ واقىتىلە الدە ايدەجەكى سىياسى حاكىمىيەتى اسناسىندا، بو سىنىفنىڭ كەندى تارافىدىن قورولاجاق مەكتەبلەرىندە بو باغلانىش داھا كەنىش سورەتدە يەر تۇتاجاقتىر » دىيۈر. لەنىن بو مەسەلە دوغروسىندا كەندى فېكىرلەرىنى شو سورەتلە اىزاح ايدىيۈر: « كەلەجەك نەسلىك غايەسىنى مەكتەبلە اىستىخالى بىرلەشتۈرمەدەن دوشۇنمەك مۈمكۈن دەكىلدۈر. تەدرىس وە تەربىيەنىڭ اىستىخالى ايشدەن، اىستىخالى ايشنىڭ دە تەربىيە وە تەدرىسدەن آيرى اولماسى بونلاردان ھەر ايكىسىنىڭ دە لازىم كەلەن دەرەجەيە يۈكسەلمەسىنە مانىع اولاجاقتىر. »

اكر بو فېكىرلەر واقىتىلە ايشچى سىنىفنىڭ حاياتىنى تەدقىق نەتىجەسىندە مەيدانا كەلمىش نازارى قانونلار ايسە، بىز بوكون بونلارى، شورالار بىرلىكىنىدە تەمامىلە كەندى مەكتەبلەرىمىزدە حاياتقا تاتىبىق ايتەمەمىز لازىمدىر.

« اكر بورژوازىا ايشچى خالقلارنىڭ اوقۇتۇوى ايشىندە بىر تارافىدىن كەندىمىنە اوستا قوللى وە آكلایىشلى ايشچىلەر، دىكەر تارافىدىن اوزىنە تەمامىلە بويون نەكەجەك ايتاعاتلى اسىرلەر، اوچونچى تارافىدىن دا آمىرلەر، يول-كۈستەركىچلەر

یه تیشدیرمه‌گی دوشونیش ایسه، بیز بوکون که‌ندی بالالارمیزیک تهر بییه‌سینده یا‌ئکی
حایاتیک یاپیجیلارینی وه ایلهریده سوسیالیست یا‌ئاوینک کوره‌شچیلهرینی یه تیشدیرمه‌که
غایرمت ایده‌جه‌گیز. »

ایشته، بو تارزدا ایشله، تهریس وه تهر بییه‌یی بیرله‌شدیرمه‌کله، بیز بو
کونینیک ایجتیماعی ایش مه‌کته‌بی اساسلارینی آلدی ایتیمیش اولویوریز. بلونسکی
آرقاداش، « ایش تهر بییه‌سینیک اساسی، ایش وه ته‌خنیقا سیلاحلارینی قوللانا
بیلمه‌کدیر. ایش مه‌کته‌بینیک ماقساد ایسه بالالاردا اشیادان تابیعات وه اونیک
هادیسه‌لهرینی یه نه بیلجه‌ک واسیتلار یاراتا بیلمه‌ک ایعتیادلاری دوغورماقدیر. »
دیپور.

« ۱۷ نجی ییل اوکتابر اینقیلابیله باشلانیلان ایشیک سو‌ئینا قدار آلینیب
کوتورولمه‌سینی » روسیه قومونست فیرقاسی مه‌عاریف ساحاسیندا که‌ندی‌سینه بویوک
بیر ماقاد اولراق قویماقدادیر. یاعنی اُسکی بورژوازی زامانیندا بایلار سینیفینیک
ایشچیلهری ازمه‌ک ایچون بیر سیلاح اولراق قوللانیدیغی مه‌کته‌بی، بیز بوکون
جه‌معیه‌تیک ته‌مامیله سینیفلارا بولونمه‌سیندن قورتاریلماسینا وه قومونست جه‌معیه‌تینیک
قورولماسینا واسیتا اولراق قوللانا‌جایمیز. پروله‌تاریات دیکتاتوراسی ده‌ورینده
یاعنی قومونیزمانیک مه‌یدانغا که‌لمه‌سی ایچون لازیم که‌لن شارتلاریک حازیرلانماسی
ده‌ورسینده مه‌کته‌ب، یالیکیز قومونیزیم اساسلارینیک ته‌رجه‌مانی ده‌کیل، عاینی
زاماندا پروله‌تاریاتیک غایه، ماقساد ایداره وه ته‌شکیلات جه‌ه‌تینده‌ده حازیرلانماسی
ایچون بیر واسیتا اولمالیدیر. مه‌کته‌ب بونداندا باشقا قومونیزمانیک ته‌مامیله
مه‌یدانغا که‌له بیلمه‌سی ایچون جه‌معیه‌تده‌کی یاریم پروله‌تاریات وه دیگهر سوی
خالقلاردا که‌ندی ته‌ئیرینی یاپمالیدیر. بیزیم مه‌کته‌بیمیز که‌نجلیگه عیلمی اساسلار
ویره‌جه‌ک، که‌نجلهره اوز باشلاریندا قومونیزیم باقیشلار یاراتا بیلجه‌ک اساسلار
دوغوراجاق وه اولاردان ماعلوماتلی زییالی اینسانلار یه تیشدیرمه‌جه‌کدیر.

بیزیم مه‌کته‌بیمیز که‌ندی‌سینده اوقوماقدا اولانلاری، ایستیمار جیلارینیک آلله‌رینده
قورتولماق ایچون کوچلی کوره‌شچیلهر اولراق تهر بییه ایتمه‌ک که‌ره‌کدیر. »

(له‌نین - ۱۶ نجی جیلد - ۳۲۶، ۴۸۱ وه ۴۸۲ نجی ساحیفه).

ایشته، بو تارزدا وه بو ماقادارله قورولاجاق مه‌کته‌بلهر دیر که - آوزوب - وه /

آمریقادا کی قاپیتالیست حوکومهتلەریک ایللەریندە ایسکلەمەکدە اولان غارب ایشچیلەرینى قورتاراجاقدیر.

شارق مەملەكەتلەرىندە قورولاجاق مەكتەپكە تارز وە ماقادلارینا كەلىنچە ايسە، بو مەكتەپ ايلەرىدە شەكىل وە غايەلەرى ايعتباريلە غارب مەكتەپىندەن بىراز باشقا يولدا قورولماق لازىم كەلەجەكدیر.

بىرىنجىدە شارق خالقلىرى اۆلمەك، آروپا وە آمەرىقا ايمپەريالىست وە قاپىتالىستلەرىنىك قواوندا چەكىمەك وە ايسكلەمەك خوسوسىندا آروپا ايشچىسىندەن داها آجىنقىلى بىر حالدە بولونمالارىندان دولايى شارقا قورولاجاق مەكتەپلەرىك ماقادىنا، قاپىتالىست بويوندىرىغىنى قىرماقلا بەراپەر بو مەملەكەتلەرىك مىللى ايتىقلايىپەتلەرى اوغورىندا چالاشماقدا كىرەجەكدیر. ايكىنجىدە ايسە، ايلەرىنىك مەدەنى حاياتى تەمامىلە ماشىنا وە تەخنىقا اوزەرىنە قورولاجاغىندان وە بو ايتىحقال تارزىنىك شارقا هىچدە تەرەققى ايتەمىش اولماسىندان دولايى شارق مەكتەپىنىك، شارقا كى ايتىقداكى ايتىقداكى بىر حالدە بولونان زىراعات ايشلەرىنىك عاسرىلەشدىرىلمەسىنە واسىتا اولماسى لازىم كەلدىكى كىبى اوندا ماشىنا وە تەخنىقا حاياتىنىك جانلانماسى ايشىندە تاعلىماتچى بىر وازىفە كورمەسى كەرەكدیر. بوندان باشقا شارق مەكتەپىنە اوچونچى اولاراق بوتون شارق خالقلىرىنى سارىپ آلمىش اولان دىنى خورافەلەر، كور دىنجىلىك وە تەعاسوب زولمەتلەرىنى يىقماق وە قادىنلارىك آزادلىغى ايشىندە يول-كوستەرىجىلىك وازىفەسىنى كورمەك دە يوكلەنەجەكدیر.

ايشتە. شارقا بو سورەت وە بو ماقادلارلە قورولاجاق ايش مەكتەپىدىر كە شارقا كى ماحكوم مىللەتلەرى آروپا ايشچى خارەكەتيلە بىرلەشدىرەجەك وە بوتون دونيا بورژوا زولامىنى اورتادان قالدىراراق مىللەتلەر وە آنچاق اوز آلین تەرىلە ياشايان ايشچىلەر بىرلىگىنى قورماغا واسىتا اولاجاقدیر.

بوندان سوك كەلەجەك مەقالەلەرىمىزدە ايش مەكتەپىنىك روحىياتى جەھەتدەن اساسلارىنى تەدقيق ايتەمەك چالاشاچاغىمىز كىبى اونداكى اوسولى وە پروگرامما مەسەلەلەرى خوسوسىندا اولان توشونچەلەرىمىزلە موعاللىم آرقاداشلارىمىزى تانىش ايتەمەك غايەت ايدەبەكيز. لاکىن بوتون بو مەسەلەلەر دوغرىسىندا اوچا-آرقا-

داشلارىمىزنىك كەندى فېكىر وە ايعتيرازلارىنى ژورنالىمىز واسىتاسىلە يىلدىرىمەلەرىنى

وه بو سورده‌له مه‌عاریفمیزیک عیلمی مه‌سه‌له‌لهرینی قولله‌کتیفت بیر تارزدا حل ایدیلمه‌سینه یول آچمالارینی ریجا ایدهریز.

روسیه سوسیالیست شورالار جومهورییه‌تینده خالق اوقو ایشله‌ری سیسته‌ماسی.

یاحیا بایراشه‌وسکی

اوستابر اینقلابی‌ندان سوکرا جومهورییه‌تده کی ۳ دهن ۱۷ یاشینا قادار مه‌وجود بوتون بالارغا ایجتیماعی تهربییه ویرمه‌ک لوزونغی اورتاغا قویولغان ادی. حوکومت اونلاری آش وه اوربا ایله ته‌ئمین اوتوب بالا قومونا اولهرینده تهربییه نه‌ته‌جه‌ک وه الخ.... فه‌قات خازایستوا ییقینتیلیغی، مه‌مله‌که‌تیک فاقیرلیگی زامانلاریندا بو ته‌مامیله حوکومت قوه‌تینیک خاریجینده اولدیغی آکلاشیلدی. حوکومت بیرینجی نه‌وبه‌تده باقیمیز وه قورچالوسیز بالالار ایچون بالالار اوی یامغا مه‌جبور اولدی. اووه‌لا بو بیرینجی نه‌وبه‌تده دوران ایش اجرا اولوندیقدا سوکرا آزار آزار بالا اولهرینیک، آغینی آرتدیروب، تهربییه‌لهری بابا - آنالاری تارافیندان وه‌ریلگهن بالالاردا بالا اولهرینه قبول اولونا‌جاق‌دیر. حازیردا بالا اولهری تیشیندا اولان بالالار ایچون ایجتیماعی تهربییه واسیتاسیله وه‌ریله‌که‌ده‌یر. بوکون بیزده ایجتیماعی تهربییه ساحاسیندا اکی اساس (پرینسپ) مه‌یدانا که‌لکه‌ندیر: ۱ - ار وه قیز بالالاریک بیر یهرده اوقوماسی، ۲ - تهربییه‌نیک تهریسی بیر سورده‌تده اولماسی. داما که‌ره‌گی قادار ماقسادا مووافیق بیر سورده‌تده قولله‌کتیویزم ته‌مایوللهری موسته‌قیل بالا-ایدارمسی شه‌کیلینده ده‌رینله‌شدیریلمه‌گهن، مه‌کته‌ده بالا اومه‌کی که‌لیشیکلی بیر فورمادا قورولماغان وه قومومول، پیئونر حاره‌کاتی ایله رابیتا په‌یدا اتمه‌که قوی بیر سورده‌تده سوق اولونا‌غان‌دیر. ایجتیماعی تهربییه‌نیک هولوکله‌ری ایچهرییندن اُک زیناده قولایلی اولاراق، مه‌کته‌بدن اووه‌لنکی تهربییه مووافاق اولماق مومکوندیر. کویلی وه ایشی قادینلاری بالا باقماق وازیفه‌سیندن قورتاریلاجاق اولورسه، او زامان اومه‌ک‌دار خالق مه‌کته‌بدن اووه‌ل تهربییه موانعیه‌لهرینه ماددی یاردیما که‌له بیلمه‌که‌دیر.

۳ یاشیندان ۸ یاشینا قادار اولغان بالالارغا اونلاریک اترافلاریندا اولغان حادثه‌لر دهرین ایزلار براقدیغیندان بیلخاسا مه‌کته‌بدن اووه‌لکی تهریمیه په‌ک اهومیه‌تلیدیر . روسیه سوسیالیست شورالار جمهوریه‌تینده مه‌کته‌بلر بیز قاج باسامقدان عیبارت اولوب، اونلار بیری بیرلهریله عوضوی سوره‌تده باغلیدیرلار . بیرینجی باساماق مه‌کته‌بیک مقادی بالالارغا اوقوماق، یازماق وه سایماقنی اوگره‌تمه‌ک، اترافیندا اولغان خالقلاریک چالیشو یاشاییشیندا، تابعات حادثه‌لهرینده وه ایجتیماعی حایاتدا حاره‌کات ایدیله‌جه‌ک آک و بیلیم وهرمه‌کدن عیبارتدیر . بیرینجی باساماق مه‌کته‌بلر ۸ یاشیندان ۱۲ یاشینا قادار اولغان بالالاریک تهریمیه وه ته‌دریسی ایله اوغراشیر .

أَكِينَجِي بَاسَا مَاق مَه كُتَه بِلَه رَكَه ۲ تَوَكُوه رَه كَدَه ن عِيبارَه تَدِير :

بىرىنچى توگەرەكى ۱۲ دىن ۱۵ ياشىغا قىدار اولغانلارنى ئايرى. (۵ ، ۶ ، ۷ نىچى غروپىلار .) بو توگەرەك بالالارغا اينسانلارنىڭ ايشى وە چالشيوى ، تەشكىلاتلارنى ، تابىعاتىڭ ، قانون وە قوۋەتلەرنى وە ايجتىماعى حايات ايله آشىنا اولماق بىلگىسىنى وەرمەكلى بەرايەر اولارنى شورالار جومهورىيەتنىڭ بىرەر آڭلى غراژدانى اولاراق يەتتىدىرمەكە مەجبوردير .

۱ كىنجى توگەرەك ۱۵ دەن ۱۷ ياشىنا قادار اولغان ياشلارى قابول اُتەر،
 (۸ وە ۹ نجى غروپپالار). بۇ توگەرەك اُوزىنە، ايلەرىدە تالەبەنىڭ ناسىل بىر ايشە
 چالشاچاغى كوزدە توتولماي اراق ياڭى ياشايىشنىڭ قورولماسىندا چالشاچاق بەجەرەجەك
 آدمالارىڭ يەتتىدىر يەلمەسىنى ماقاد اُدىنىر. ۲ نجى توگەرەك تالەبەلەرگە آچىق بىر
 سورەتدە شورالار ھاكىمىيەتنى اوگوندە تەشكىلاتچىلىق ساھاسىندا نەكىسنى ايشلەر
 توردىغىنى وە بو مەسەلەلەرى چەزمەك ايچون نەكىسنى واسىتالار وە چارەلەر
 بولوندىغىنى دوشوندىرەجەك قادار مەلەكە وەرەك كەرەكدير، ۲ نجى توگەرەككە
 تالەبەلەرى ايسەدېكلەرى تاقىدىردە، كەرەك اولغان شارىتلار دائىرەسىندە ھالى
 مەكتەبلەردە كىرە بىلىرلەر. روسىيە سوسىيالىست شورالار جۇمھۇرىيەتنى بو ئەمەك
 مەكتەپىنى پولىتەخنىكومغا چەيرەمەك ايچون اوغراشماقداير، ۱۱ مەك مەكتەپى اوز
 ايشلەرىنىڭ مەركەزىندە دائىما اىنالىرىك چالشاوونى بولوندىرماق كەرەكدير. ۱۱ مەك
 مەكتەپى پروگراممالارنىڭ ھەر بىر باسماغىندا بوگۇنا بەللى بېر يەر وەرىلگەندىر.

ایسانلاریک چالیشو یاشاییشی، سینیفی جه معنییه تی وه اونیک قورولوشینی اوکره نهک ایچون بیر مهرکه زدییر. بیزیم مهکته بیمیز یالیکیز موندهریجه سی جه هه تیندهن نهک مهکته بی اولمایوب، اوسول، مهتود جه هه تیندهن ده که ندی موندهریجه سینیه مووافق اولمالی وه اورادا که نیش میقاسدا املهک اوسولی تاتبیق اولونمالیدیر، املهک مهکته بی نه تراfindاکی یاشاییش وه ایسانلاریک چالیشو حایاتی ایله دوغرودان دوغرو یا باغلی اولمالیدیر.

آلتی سه نه لیک ته جرییه، ۲ نجی باساماق مهکته بلهره قارشى اولان باقیشلاری اولدیقچا ده کیشیدردی: بیر تارافدان اونلاریک فابریقا وه زاوود مهکته بی، دیگر تارافدان ایسه کوی یاشلاری مهکته بی وه نهایت اوجونجی تارافدان دا سانعاتکار یاخود ایجتیماعی ایش مهکته بی شه کیلله رینه کیرمه گی مهجبور ائدی. بو مهکته بلهرده جه معنییه تده کی موغاییهن بیر ایش اوکره تیلدهک که ره کدیر: سانایع. کوی خازا - یستیماسی، ایجتیماعی فاععالییهت وه الخ کیسی. حازیردا اکینجی باساماق مهکته بلهریک ۲ نجی توکره مینی باشقا بیر قالیبقا توکرهک یاعنی سانعات مهیلی وهرمهک مهسه له سی اورتاغا قویولا. نه کینجی باساماق مهکته بلهر موغاییهن بیلگیلر وه ایجتیماعی ایشلر ساحاسیندا دا به للی مه له که لهر که ساحیب اولغان آداملار چیقارماغا مهجبور دیر. ده کیشدیر یلمهک ایسته نیلن مهکته بلهرده شو مه یللر ویریلمهک ایسته نیله: ایجتیماعی په داغوژی، قوئوپه راتیف، کوی خازایستیماسی وه الخ ... فهقات بویله مهکته بلهره یالیکیز که ندی ته دریس ایشلهری ایله مه شغول اولماییب فايدالی ایجتیماعی ایشلر یاپماق وازیفه سی ده بر اقلادیر. ایشته یالیکیز بو سوره تله قورولغان املهک مهکته بلهری تاله به که لازم که لگهن ایش ستاژینی ویره وه اونلارا که رهک اولغان شارتلار دائیره سینده دارولفونونیک قابولارینی آچیق بولون دیریر. عالی مهکته بلهریک آغی ایحتیاجفا کوره قورولور. اورتا روسیه ده بیرینجی باساماق مهکته بلهر ۴ سینیفلی دیر. باعزی یهرلهرده قالغان ۳ سینیفلی مهکته بلهرده ایلهر بنده بو دهره جه یه چیقاریلا جاقلار دیر. فهقات بو مه یقه ب آغینی اکیسه له تهک یولیه ده کیل مهکته بلهرده یاکی شتاتلار آرل دیر ماقله یاپیلا جاقلار دیر. بوکونده مومکون اولغان یهرلهرده یوکرهک یاشیلار ایچون ده بیرینجی باساماق مهکته بلهر آچیلماق دایر. بونیک کیسی مهکته بلهرده اوقو موده تی مه قاتنا یا جاقلاریک یاشلاری بویوک اولما سینا، بیستامان ۲۰ سه نه لیک اولاراق

تاعیمین ایدیلیمشدير . بو مەكتەبلەرگە ۱۸ یاشینا قادار اولغان كەنچلەر قابول اولونورلار .

فابریق زاوود مەكتەبلەری (فابزاووجلار) فابریقا یانلاریندا قورولاراق تەدریس ایشلەری فابریقاداکی سانعاتلارلە سیقی بیر سورەتدە باغلانیر . بو مەكتەبلەر ۲ نجی باساماق مەكتەبلەریك ۱ نجی توگەرەکی اوزەربەنە قورولور وە ۱۴ - ۱۵ یاشیندا اولغان یاشلاریك تەدریسلە اوغراشیر . فەقات مەدەنی واعیمیە تیمیزك آشاغیدا اولماسیندان فابزاووج مەكتەبلەری چوق یەرلەردە بیرینجی باساماق مەكتەبلەریك اوزەربەنە قورولماقدادیر بوندان باشقا بو مەكتەبلەردەن اكرەبسنیك یانلاریندا ایحتییات سینیفلاری دا آچیلماقدادیر . بویلە مەكتەبلەردە ، ۲ نجی باساماق مەكتەبلەریك بیرینجی بولوگینیك عومومی ماعلومات وەرگەن قیسی قالیر .

کوی یاشلاری مەكتەبینه کەلینجە ، او ، هەز نە قادار داها کەنیش بیر سورەتدە حایاتقا قاتبیق اولونماسادا اونیک خاراکتەری وە ایشینیك شەکیللەری کەرەکی قادار آکلاشیمشدير . بو مەكتەب بیرینجی باساماق مەكتەبلەریك اوزەربەنە قورولوب ۱۲ - ۱۵ یاشیندا اولغان كەنچلەرگە ماخوسدیر . بو سوی مەكتەبگە داها یوکسەك یاشدا اولغانلاردا قابول اولونا بیلیرلەر . او ، کوی خازایستیواسی جەهەتینە تەمایول اُتەر وە کوی خازایستیواسی اساسی اوزەربەنە قورولور . مەكتەب سیقی بیر سورەتدە کویلی خازایستیواسی ایلە باغلانماق کەرەکدیر . تالەبلەر مەكتەبی بیتیردیکدن سوکرا نەمونەلیك خازایستیوالارغا تەجریبە ایچون یولانیلاجاقلاردیر . بوندان باشقا کوی مؤئەسسەلەربیندە (سەلساوت ، قوئوپەر اتیف قارشولیقلی یاردیم قومیتلەری وە الخدە) چالیشاچاقدیرلار . کوی یاشلیغی مەكتەبلەربیندە ایسە ، عومومی ماعلومات دەرسلەربینیك پروگرامماسی ۲ نجی باساماق مەكتەبلەریك بیرینجی بولوگیندەکی قادار اولاجاقدیر .

فابریق زاوود ، کوی یاشلاری ، ایجتیماعی تەمایولی اولغان سانعات مەكتەبلەربینی بیتیرەنلەردەن ایستەگەن تالەبلەر تەخنیکوملارغا یاخود ۲ نجی باساماق مەكتەبلەریك ۲ نجی بولوگینە گیرە بیلیرلەر .

تەخنیکوملار ایسە ، ۲ نجی باساماق مەكتەبلەریك ۲ نجی بولوگیندە وەربیلەن عومومی ماعلوماتی وەربیلەر . تەخنیکوملاری بیتیرەنلەر دارالفنون شوعەلەربیندەن هەر

بیرینک بیرینجی قورسینا گیره بیلدیکیلهری کیسی بیتیردیکیلهری ته خنی قومدا که چدیکیلهری ایختیاسلار اوقونان شوعه لهرینک ایکنجی سینیفینا کیره بیلیرلهر. یوقاریدا یوروتیلگن فیکیرلهردن آکلاشلاکی؛ ئوسوب که لمه کده اولغان نه سیلگه ایختیاس تاحیلی، فابریق، زاوود کوی یاشلاری، ایستیدائی وه اورتا ساتات. مه کته بلهری ایله عالی مه کته بلهره ویریلمه کده دیر. کویلی وه ایشچیلهریک دارولفونونغا کیرمه لهرینی قولایلاشدیرماق ایچون اسیلهر وه یاشلارغا آیری شه کیلمه مه کته بلهر، ایشچی فاکولته لهری (رابفاک) ته شکیل اولونور. بو مه کته بلهره یالیکیز ۳ سه نه لیک ایشچی ستازی اولغانلار قابول ایدیلیرلهر. ایشچی فاکولته لهرینک قورسی ۲ نجی باساماق مه کته بلهریک ۱ نجی، ۲ نجی بولوکله رینک پروغراملارینا موسا ویدیر.

بونداندا باشقا خالق مه عاریفینک سیستماسی، بویوکله رگه آچیلغان جه شید تورلو تیپده اولغان مه کته بلهرله تولدیریا مقدادیر. حازیردا اوقوسیزلیقنی غایب اتمه ک ایشینه اوقو یورتلاری واسیناسی ایله په ک بویوک اهمییه ت ویریلمه کده دیر. سیاسی بیلیم دویغوسینی کوترمه ک ایچون ده بوکون بویوک غایره تلر کوترمه ریلمه کده وه لازیم که لهن یهرلهره بیرینجی اکنجی باساماق فیرقا وه سیاسی بیایم مه کته بلهری آچیلماقدادیر. فیرقا تاحیلی قوه ونیت دارولفونونی ایله ایسکمال اولونور. اسیلهرگه ماخوس مه کته بلهره دن ده باشقا خالقیک مه ده نی وه سیاسی ماعلوماتینی آرتدیرماق ایچون دیگهر موئه سسیه لهره مه یدانغا که تیریلمه کده دیر. مه سلا؛ کوتوبخانلهر، کوی اوقو اولهری، قولوبلار، خالق اولهری (نارودنی دوم) وه الخ.. ایشته بو کونکی کونده روسیه سوسیالیست شورالار جوه هورییه تینده خالق مه عاریف سیستماسی بو تارزدادیر.

شورالار بیرلیگینه گیرهن اوقراینایا، آذر بایجان کیسی باغزی جوه هورییه تلهره بو سیستمه بیر دهره جه یه قادار که ندی خوسوسییه تلهری کوزگه توتولاراق ده کیشدیریلیمش ایسه بیزیم قیریم جوه هورییه تینده کی اوقو سیستماسی یوقاریدا عارز آیتدیگیمیز تارزدادیر.

قیریمدا تاتلر بیرینجی باساماق مه کته بلهری، روس تیلینک اوقونماسی وه دیگهر باغزی شه بلهره دن قولایلاشدیرماق اولاراق قابول اولونمیشدیر. هدر نه قادار

بو كون قيرىمدا تاتارلار آراسىندا كى بىرىنچى باساماق مەكتەپلەردەن پەك چوغى داھا ھەنوز اوچونچى ۋە دوردونچى سىنىفلار بىلە مالىك دەكىللەرسەدە بو حال تاتار مەكتەپلەرىنىڭ اساسدا بەش يىللىق اولامسىنا مانىع اولاماز. تالەپلەرىك يوكسەلمەسى، تاتار موعالىملەرىنىڭ زىيادەلەشمەسى نىسبەتىندە بىزدەكى بوتون تاتار بىرىنچى باساماق مەكتەپلەرى ايلەرىدە اوقو سىستەماسى موجىبى بەش سىنىفا چىقاريلاجاقدىرلار. يانلارىندا ايتىدائى سىنىفلار بولونان اكينچى باساماق تاتار مەكتەپلەرى عموم سىستەمادا اولدىغى كىبى دوقوز يىللىق اولاراق قالاجاق. بەش يىللىق تاتار بىرىنچى باساماق مەكتەپىندە تام ماغناسىلە قورس كەچەن تالەپلەردە ايكىنچى باساماق مەكتەپلەرىك ۶ نچى سىنىفقا قابول اولوناجاقلاردىر.

ايلەرىدەكى مەقالەلەرىزدە اوقراينا ۋە دىگەر شورالى جومهورىيەتلەردە قابول اولونمىش اولان لوقو سىستەمالارىنى دا اوجا آرقاداشلارمىتا بىلدىرمەگە چالشاچاغىمىز كىبى، آوووپا حوكومەتلەرىندەكى اوقو ايشلەرى سىستەماسىنى دا تەدقيق ايتمەگە غايرەت ايدەجەكىز.

ايش مەكتەپى ۋە كوى خوزاىستىواسى

عابدوللا كوركچى .

بىزىم كوى مەكتەپلەرىنىڭ كوى خوزاىستىواسى ۋە ياشايش ايله، باغلى اولاماسى كەرەكلىگىنى، بەللەرسەم، ھىچ بىر اوجا آرقاداش ايفكار ايدەمەز. چونكى مەملەكەتكە تىك زەنگىنلىكى، تىجارەت ۋە سانائىيەك ايلەرىلەمەسى كوى خوزاىستىوا-سىنىك دىرىلەمەسىنە، ايلەرىلەمەسىنە باغلى دىر. كوى خوزاىستىواسىنىڭ اھەمىيەتىنى سوك سەنەلەر پەك آچىق اولاراق كوستەردى. توپراقدان اوزاقلانلار، ھاتتا اونىكلە ھىچ بىر آلوب وىرەجەكى اولمايانلار بوكون تەكرار توپراغا ياپىشا، كوى خوزاىستىواسىلە اوغراشمايا آتيلالار. كوى خوزاىستىواسىنىڭ بو اھەمىيەتىنى بىزىم كويلولەر داھا كەرەكى كىبى آكلاماسالار كەرەككە، خوزاىستىوالارىنى دەلەلەرىندەن قالما يوللارلە ايشلەي، يانى باشىندا دوران دىگەر مىللەتلەرىك كويلەرىندەن غىبەرەت آلماي، توبلو چالپىشاراق حال ھازىردا توپراق قومىسارلىغىنىڭ ۋەركەن ايتىپازلارىندىن

فايدالاناماي وە آغرونوملار يېڭى تېلىنى وە ايسەگىنى آڭلايامادىقلار بىندان اوز باشىنا اوزى چالشا وە نەتىجەدە يەڭ چوق زامەت ايله يەڭ آز ماحسول آلا بىلەلەر. كويلولەرى بو خالدا چىقاراجاق اولارنى كوى خوزايتىواسىندا كى يەڭلىكلەرە آلىشىدراچاق، آغرونوملارلە كويلولەرىڭ آراسىندا واسىتا اولاجاق ايش مەكتەبى وە اونىڭ اوجاسى دىر. يەڭى مەكتەب كوى خوزايتىواسىندا آڭلار، يەڭلىكلەرە دوغرو باقار. كول تۈپلەردەن اوزاق وە كەندى خوزايتىواسىنىڭ تەرەققىسىنە چالشاچاق يەككى كويلو كەنچلەرى حازىرلامالى دىر.

بۇنىكلە بىز بوتون ايسىتىدائى مەكتەبلەر يىمىزىڭ زىراعات مەكتەبى وازىفەلەرىنى بويونلارنىڭ آلسون دەمەيورز. مەكتەبلەر بىز كوى خوزايتىواسىنا باغلى اولسون، اوڭا ياقىن اولسون، دىيورز.

تابىعى كى ايلك باقىشدا مەسلە كوچ. ناسىل اولوردا، زىراعاتدان آڭلامايان، خوسوسى تاحسىل كورمەيەن، آلىندە يالىگىز كوى خوزايتىواسىنا دەگىلدە تابىعاتا، نەباتاتا عائىدەيىچ بىر كىتابچىنى بىلە اولمايان اوڭا كەندى مەكتەبىنى كوى خوزايتىواسىنا باغلى، ياقىن بولوندىرېر؟ لاكىن مەسلەيە ياقىن باقاجاق اولورساق، ايش تەمامىلە باشقالاشىر. مەكتەبلەر يىمىزىڭ يەڭ چوغى ياكى حوكۇمەت عىلمى شوراسى پروگراممالارى ايله اوقۇتالار، اوڭالاردان چوغىنى بو اوسوللە آز-چوق تانىشلار. بو اوسول موجىبى ھەر مەكتەبىڭ كەندى پروگراممىنى تابىعات ايش وە جەمئىيەت كىبى مەوزوعلار اوزەرىنە قورماسى اىجاب اۋە. بو مەوزوعلارنى حاياتا تاتىق ايدەجەڭ اولورساق، مەكتەبىڭ كەندى كەندىلىگىنە كويلونىڭ ايشىنە ياقلاشقانىنى، ياعنى اونىڭ نە ايله وە ناسىل مەشغول اولغانىنى تەدقيق اۋەمەيە مەجبور اولدىغىنى كورەمىز، تابىعى كى كويلونىڭ مەشغولىيەتىنى، ياعنى كوى خوزايتىواسىنى تەدقيق ايتىدىكە قارشومىزدا ۹ - ۱۰ ياشىندا بالالار اولغانىنى عاقلان چىقارامالى بىز. بو بالالار اوز چوللەرىندە، باغ وە باغچالارىندا چالشا كەلدىكلەرىندەن اونلار يېڭى بو ايشلەردە تەجرىبەلەرى وار. لاكىن اونلار اۋر تە باھاردان باشلاپ كوزە قادار توپراقدا چالشىدىقلارى ايشلەرىڭ ماقادىنى، شەكلىنى بىلدىرمەك كەرەك. ھەر مەكتەب اىچون ماخسوس توپراق آماق، آندا بوستان وە سائىرە ياپماق وە كويلولەرىڭ باقۇپ كەلەچەكلەرى كىبى دەگىلدە اوندان عىبەت آلاچاق، اونلار

اورنەك اولاي بىلەن كەيىن بىر حالدا كەتەرەك بىزىم غايەمىز ايسەدە شىندىلىك بو بىزىم ايچون ھەنوز مومكون دەگىل دىر. چونكە مەكتەب توپراغىندا چاشماق ايچون لازىم اولان آلەت ۋە اۇدەۋاتى تەدارىك ايتەك كوج. اۇك موھىمىدە بالالار باھار كەلدىمى آرتمىق آنا ۋە بابالارىنىك توپراقلارىندا، باغ ۋە باغچالارىندا چالاشماي باشلارلاركى، مەكتەب يانىندا كى توپراغى ايشلەمەك بىر قاچ بالا ايله اوجانىك بوينونا قالا، بوتون ايش اھەمىيەتلىنى غايىب اتمە.

بونىك ايچون اوجا مەسەلەيە باشقا تارافدان ياناشماق كەرەك دىر.

بالالار كەندىلەرىنە ۋە رىلەن ۋازىفەسى ياپماي سەۋەرلەر، يالىكىز بو ۋازىفەلەر بالالارىك ياپا بىلەن كەلەرى مىقداردا ۋە شەكىلدە اولماي. قىشدا بالالار حىساب ۋە باشقا دەرسلەردەن دىباغرامالار ياپماق، ھاۋانىك ناسىل اولغانىنى ايشارەت ايتەك ۋە سائىرە كىبى ۋازىفەلەر ۋە رىلە. يورد - بىلىك مەيلى اوزەرىنە قورولان مەكتەبلەر يىمىزدە كويك اھالىسىنى، قوئوپەر ايتىفك تىجارەتىنى، اوقو اۋىنىك فاعالىيەتىنى، سەلساۋەتىك ايشلەرىنى ۋە داھا بونىك كىبى پەك چوق ايشلەرى تەدقيق ايتەك، بىامەك ۋازىفەلەرى بالالار يوكلەنە. اونلار بو ۋازىفەلەرى ياپار كەن تەدقيق ايتەمى، آراشدىرمايى، اترافدا اولوب كەچەنى سەچمەسى اوكرەنەلەر. اۇك موھىم ايشدە تالەبلەرنى اترافدا اولوب كەچەنلەرى تەدقيق ايتەك، سەچمەيە آلىشدىرماق دىر. قىش بويى تالەبلەر بو يولدا چالاشدىقدا سوگرا اترە باھاردان باشلاپ اوجا بالالار مەكتەبلەن تىش ياپىلاچاق بىر تاقىم ۋازىفەلەر ۋە رەملى. مەسەلا: چولە ساچىلان نەباتات نەدىر؟ نە زامان ساچىلا؟ ناسىل ساچىلا؟ ناسىل چىقا؟ ۋە سائىرە كىبى. باغچادا ناسىل تەرەكلەر وار؟ تەرەكلەر ناسىل اوتورتىلا؟ نە ۋاقىت چىچەك آچا؟ نە ايچون باغچايى قازالار؟ نە ۋاقىت ۋە نە ايچون سوۋارالار؟ نە قادار ماحسول ۋە رە؟ الخ... بو يولدا پەك چوق سوآللار ۋە رەمەك مومكىن. بو سوآللەرى ھەر سىنىفك بىلگىنىنە كورە ۋە رەملى. بىرىنچى ۋە ايكىنچى سىنىف تالەبلەرى ايچون ۋە رىلەك ۋازىفەلەر تەدقيقا تەدقيقا زىيادە سەچمە باقو اوزەرىنە قورولماي؛ تابىعات اوزەرىنە عومومى مەسەلەلەر اولماي، مەسەلا: اوزەن، اۋنىك كەنىشلىكى، سويىك نە تارافا آقدىغى، قوشلارىك نە زامان كەلدىكلەرى، ناسىل قوشلار اولدىغى، ناسىل يوۋا ياپدىقلارى، چىچەكلەرىك آچما زامانى، ايلك آچان چىچەكلەرىك آدلارى.

قوللارېك قوزلاماسى، سىغىر سورولەرىنىڭ چولە چىقارېلمايا باشلامالارى ۋە سائىرە. بو سوآللەردە يەرىنە كۈرە پەك چوق بولونا بىلىر. چول تارافى، داغ آتەكلەرى ۋە يالى بويى مەكتەبلەرى ايچون سوآللەرىك يەرىنە كۈرە اولاجاغى اونوتېلماز، زان ايدەرىز.

بالالار بو سوآللەرنەن كەندى چوللەرىندە، باغ ۋە باغچالارىندا، بوستانلارىندا چالشا: باقا، سوراي، اوگرەنە. سەجە. ھەپىنى توپلاي يازا ۋە نېھايەت مەكتەبە كەتيرە. يازدىغى ۋازىفەلەر ھەراھەر ساچرىغى اورلوقنىڭ، آلدىغى ماحسوللىنىڭ نومۇنەسىنى دە كەتيرە. ھەر تالەبە بويەلىكلە تەكرار مەكتەبە توپلانا. چەشىد سوآللەر اوزەرىنە ياپىلان باقو، تەدقىقات نەتىجەسىندە زەنكىن ماتەرىيالى آلدە آتېلە، بو سورەتلە كوچوك بىر نەباتات قوللەكسىيۇنى دا مەيدانا كەلە. اوجا تالەبەلەرنەن ھەراھەر بو ماتەرىياللارنى سىراسىنا قويا. كوچوك بالالار بويوك آرقاداشلارېنىڭ كەتيرگەن ماعلوماتلارېلە تانىش اولالار. بوتون بو ماتەرىيال قىشدا تابىعات دەرسلەرى ايچون بويوك بىز دەرسلىك ۋازىفەسىنى كۈرە بىلىر. تالەبەلەرىك بو يىلەكى ماتەرىيالىدان لازىم اولان نەتىجەنى چىقارمالارى ۋە كەلەجەك باھار ايچون داھا كەنىش بىر سورەتدە حازىرلانمالارى كەرەك. ايكىنچى باھاردە تالەبەلەرىك آرتىقى يالېكىز كەندى حول، باغ ۋە باغچالارېنى دەگىلدە كەندى رايونلارىندا بولونان سوفخوز، ياكى فەننى سورەتدە ايشلەنكەن چول باغ ۋە باغچالارا سەياھات ياپمالارى، كەندى ماحسوللارى ايلە اونلارېك ماحسوللارېنى آرادا اولغان فەرقنى، بو فەرقنىڭ سەبەبىنى اوگرەنەلەرى كەرەك. بويەلىكلە ايكى اوج يىل زارفيندا تالەبەلەردە باياغى ماعلومات توپلانېر. بو ماعلومات ھەم اوجا، ھەم كويلو، ھەمدە آغرونوم ايچون پەك دەكەرلىدېر. ھىچ شۈبھە يوق كە آغرونومدا مەكتەبىك بو ايشىنە بوتون قوۋەتيلە ياردېم ايدەجەكدېر. بوندان اوجادا تالەبەلەرە زىراعاتا دائىر ماعلومات ۋەرمەيە چالشمالېدېر. تاتار كويلەرىندە، چالشان آغرونوملار كەندىلەرىنى يالېكىز تاتار مەكتەبىسى ۋاسىتەسىلە تاتار كويلوسىنە آكلاتا بىلىرلەر. اوجالارىمىز بونى آغرونوملارا آكلاتماي، اونلارى كەندىلەرىنە ياردېما چاغىرمالىلار. مەكتەبىك بو اوغوزدا ياپان ايشلەرى كوى قومومول ياچەيكالارېنى دا مەراقلاندىرماي دېر. اونلاردا مەكتە ياردېما قوشمالىلار. چۈنكى كوى «خوزايستىۋاسى توگرەكلەرىنى»

تېزمەك وە چالاشماق ايچون اُك مونا سيب وە كەلىشكىلى يەر مەكتەبىدېر. تالەبەلەر، اوجا، آغرونوم وە قومسول ياچەيكاسى بىرلىكتە چالاشلارسا، بوتون بو ايشراك ايدەنلەر ايچون بو ايشىك فايدالى نەتىجەلەر وەرەجەكى شوبەسىزدېر.

بويلەلىكلە مەكتەبىك، بالالارنى كوى خوزايتىواسىنا ياقىنلاشدىرمادا ياپا بىلەجەك ايلك ايشى، شىندىلىك، كىتابسىز، آلەتسىز اولدىغى حالدا، بوندان عىبارتدېر. مەكتەبىك بو وازىفەسى ايسە پەك بويوكدېر. بالالارىك ھەر كون كوردىكلەرى، دائىما ايشلەدىكلەرى خوزايتىوايا آگىز: شعورسىز دەكىلدە آڭلاب، بىاوب ياقلاشمالارى، اوگرەنەلەرى وە مەكتەبەدن چىقان تالەبەلەرىك، غاسرىمىزىك ايسەتەدىگى آڭلى، شعورلى كويلولەرى اول بىلەلەرى - بو زامان مەكتەبىنىك، ايش مەكتەبىنىك اُك بويوك وازىفەلەرىندەن بىرىدېر. كوى خوزايتىواسىنىڭ دىرلىتمەك اوغورىندا حوكومەتك ياپقان پەك چوق وە بويوك آدمىلارىندان بىرىدە كوى زىراعات مەكتەبلەرىنىك سايىمىنى آرتدىرماسى، كويلەردە «كويلو ياشلارى مەكتەبلەرىنىك» آچىلماسىدېر. بو مەكتەبلەرە كىرە بىلەجەك كىيىمى ياشلارنىدا آنجاق بىزىم بىرىنچى باسماق ايش مەكتەبلەرى ھازىرلاياقادېر.

لاكىن بوتون بو يازدىقلاريمىزنى ايجرا اُتە بىامەك ايچون اوجالاريمىزىك الىندە زىراعاتا دەكىل، حاتتا عومومىيەتلە تابىعات بىلىگىيىنە عائىد كىتابلار بىلە يوق. مەعارىف قومىسارلىغى بو خوسوسدا تاتار تىلىندە كەرەك اولان باغزى كىتابلارى باسدىرماق ايچون غايرەت ايتەمەكدەدېر. لاكىن بوتون لازىم كەلەن كىتابلارىك بىزىم تىلىمىزدە تەز واقىتدا باسلىپ چىقاماياجاغىنى كوزە آلاراق بورادا روسچادان زىراعات وە نەباتاتا عائىد باغزى كىتابلارى كوستەرييورز.

1) Морозов — „Школа и сельское хозяйство“.

2) Игнатьев — „Наблюдай природу“

3) Статистико-экономический атлас Крыма.

بونلاردان سوكى قىرىمداكى بوتون ايشىچالار ايشىنىك وازىمىيەتىنى كوستەردىگى ايچون مەكتەب موعللىملەرى ايچون مۇتلافا لازىمدېر. بو كىتاب روسچا - تاتارچا اولاراق يازىلغاندېر.

مەكتەپلەر مېزىدە تىل مەسەلەسى

ح. اوداباش

قریم تاتار ياشلىغى آراسیندا تیل مەسەلەسى كوزە چارپاق بىر تارзда ۱۹۰۵ روس وە ۱۹۰۸ تورك اينقلاپىندان سوك باشلار.

۱۹۰۵ اينقىلابى موناسەبەتى ايله تاتار ياشلىغى عىلمى وە ايچتىماعى مەيدانلاردا بولدىغى سەربەستلىك نەتىجەسىندە يوكەلمەگە باشلاماقلا كەندىسىندە حاسیل اولان توشونجهلەرى ايفادە ایتەك ايچون سوزلەر، كەلمەلەر آراشديرماغا مەجبور اولمىشىدى. بو ياڭى توشونجهلەرىك چوغىسى روس تىلى واسيتاسيله كەلدیگىندەن ايفادەلەرىدە روسچا اولراق سويلەنیلە ایدی.

بو اينقلاپىك دوستورلارى اولان، Свобода слов, свобода собраний, свобода религий, революция, просвещение, культура كىيى تەركىب وە آيرى سوزلەر وە داها بونىك كىيى پەك چوق كەلمەلەر تاتار ياشلىغىنىك تىلىنە كىرە ایدی. بوندان باشقا تەك بىر مودا نەتىجەسى اولراق روس غىمنازىيالارىندا باغزى ميرزا ياشلارى وە ياش قىزلارى، بىردە يالى بويى «پراواديكلەرى» واسيتاسيله تاتار تىلىنە كىرمەكدە اولان ياڭى - ياڭى بىر چوق روس سوزلەرىنىك سايىسى تىلنى قارشىق وە خالق ايچون آكلشيلماز بىر حالغا كەتیرە ایدی.

ايشتە بىزدە ايلك تیل قاوغاسى آچىق اولراق بو دەوردەن باشلار. بو قاوغانىك آك بويوك قاهرىمانى حاسان سابرى آيوازوفدير. سابرى آرقاداشك «نەدەن بو حالە فالدیق؟» آدلى پىيەساسى تیل جەهەتىندەن اولان بو قاوغانىك پەك آچوق بىر كوزگوسىدير. لاكىن توركجەدەن نامق كەمال، شناسى، عبدالحق حامد كىيى عوسمانلى اينقلاپچى اديبلەرىنىك أسەر وە تىللەرى ايله اوسوب بويومىش اولان سابرى آرقاداش تاتار تىلىنە قارشى أجنه بى سوزلەرىك هوچومىنە تورك - تاتار تىلىنىك كەندى سيلاح وە قوراللارى ايله قارشىلىق ويرەمەشىدير. يوقارىداكى أجنه بى كەلمەلەرە قارشىلىق اولراق بىزىم تىلمىزدەدە «حریت كلام، حریت اجتماع، حریت اديان...»

وہ الخ کيسی سوزلەرىك بولونديغینی وہ او سوزلەرىك بو سوزلەرلە دەگیشدیریلەمسی سورە تیلە تیلەك تەمیزلەنەمەسینی تەكلیف اییدیوردی.

تیل قاوغاسینك ایکنجی دەورەسى بیزدە تورك اینقیلابیندان سوڭ باشلار، دیمیشك. عوسمانلی کەنجلیگی ۱۹۰۸ اینقیلابیندا عاسکەر وہ خالقا دایانماق مەجبوریەتیندە اییدی. حالبوکە خالقك، زییالی قسیمى چیقاریادیغى حالدا، یوزدە ۸۰ - ۹۰ نى عاراجا وہ فارسى اولان عوسمانلى تيانى آڭلاماقدان چوق اوزاق ایدی. ايشته بونيك اوزەرىنە خالقا ياتلاشماق ایستەيەن کەنجلیک بو قاریشيق عوسمانلى تیلینی عاراب وہ فارسى سوز وہ قاعیدەلەرىندەن تەمیزلەمەك وہ اوللاریك یەرىنە تورکچە قارشیلیقلارینی تاپیب قویماق مەجبوریەتیندە قالیشدی. ایستانبولدا اوقوماقدا اولان تاتار کەنجلیگینەدە تەئیر ایتەش اولان بو جەریان قریمدا تیانى بوتونلەى أجەبى، يات سوز وہ قاعیدەلەردەن تەمیزلەمەك وہ خالقك سویلەشمەكە، اوز آغیز أدەبیياتینی یاراتماقدا اولدیغى آنا شیوەسینی جانلاندیرماق سورەتینە چەوریلمیشدی.

ایستانبولدا ۱۹۱۰-نجى ییللاردا قورولمیش اولان «یاش تاتار یازیچیلاری جیمیینی» تارافیندان «آلتین یاریق» وہ «یاش تاتار یازیلاری» آدینداکی ریسالەلەر بو جەریانك باشلانغیچی وہ کوزگە چارپقان آچیق أسەرلەریدیر. قریمدا بو کونگە قادار دەوام ائتکەن وہ بو کون آرتیق غازەتالاریمیزدا هەمان فاتعی سورەتدە یەگمەکلە نەتیجەلەنە یاتماقدا اولان بو آقینمتی سوڭ زامانلاردا اوچونچى بیر تارزغا داها کیرمەکدەدیرکە تەمیزلەنمیش اولان بو خالق مەحاللی شیوەسینك بیرینجى باساماق مەکتەبلەرلە مەحاللی مەدەنى ایشلەرىك ایحتیياجلارینی اورتادان کوتەرمەگە یەتەرلیک بیر حالدا اولسادا، ایکی یرز بیک جانلی بیر قریم تاتاریندا وہ یاکی کوچوک نوفوسلى دیگر تورك - تاتار مەملەكەتلەرىندە آیری اولاراق ایلەریلەيەجەك مەحاللی شیوەلەر، هیچ شوبهەسیز، بو خالقلاریك مەدەنى یاشاودا لازیم کەلەن ایحتیياجلارینی اورتادان کوتەرمەجەك أدەبیياتینی مەیدانغا کەتیرمەگە واسیتا اولامازلار. ايشته بو جەهەت کوزە آلیناراق بو کون تورك - تاتار مەملەكەتلەرىنك هەر تارافیندا عومومی بیر تورك - تاتار تیلی مەیدانغا چیقارماق مەسەلەسى اورتاغا آتیلا. بونك نە دەرەجە دوغرى قویولمیش بیر مەسەلە اولدیغینا، بەینەلمیلەل مەدەنییەتیک تورك - تاتار خالقلاری آراسیندا جایراماسی ایچون کوچلی عومومی بیر تورك - تاتار تیلی

دوغورماقدان باشقا بىر چارە اولمايدىغىنا دائىر اوزوندان اوزون سوز سويلەمەگە
لوزوم يوقدۇر. مەسلەنىك عامەلى سورەتدە جەزىلمەسى ايچون پروفەسسور چوبانزادە
آرقاداشىك «تورك» - تاتار لىسانىنە مەدخال» آدلى آسەرئىندە سويلەدىگى كىيىنى مۇتلافا
بوتون تورك - تاتارلار ايچون عىلمى بىر مەركەز تەشكىل ايدىلمەسى، تورك -
تاتار ھوكۇمەت تەشكىلاتلارنىك بوكا ياردىمدا بولونمالارى قول تۇتمالارى كەرەكدۇر.
لاكىن بويلە عىلمى بىر مەركەزىك قورولماسىنا قادار بوتون تورك - تاتار مەملەكەتلەرىنىك
قرىمىك بو مەسلە دوغروسىندا آتدىغى آدىمنى قابول اىتمەسى لازىم كەلەر، زان
ايدەررەر. اودا ايتىدائى مەكتەبلەرىك سوك سىنىفلارنىدان باشلاپ تالەبەلەرىك دىگەر
تورك - تاتار مەملەكەتلەرىندەكى مەھاللى شىوہلەر اوزەرىنە يازىلمىش آدەبىي آسەرلەرلە
ياواش - ياواش تانىشىدىرىلماسىدۇر. قارىمدا بو مەسلە بىرلەشمىش ايش مەكتەبلە-
رىنىك ۴ - ۵ وە ۶ نجى سىنىفلارنىندا اوقۇتۇلماق اوزرە قارىم اوقو ایشلەرى
قومىسارلىغى تارافىندان رەسمەن قابۇل اولونمىش اولان «تورك» - تاتار تىلى» آدلى
كىتابلە اوندان آوۋەلىكى «اوقو كىتابى» ندا قارىم - عوسمانلى - آذەربايجان وە
قازانداكى يازما وە آغىز آدەبىياتىنىدان اورنەكلەر آلىنماقلە جەزىلمىشىدۇر. حالبوكة
سوك زامانلارغا قادار دىگەر تورك - تاتار اولىكلەرىندە ھەنوز بويلە بىر تەشەببۇس
كورۇلمەدى. تورك - تاتار تىل بىرلىگىنى مەيدانا كەتتىرمەك ايچون شىمدىلىك آك
عامەلى واسىتا بۇندان عىبارەتدۇر. بو سورەتلە بىز اىستىقبالىك ايجتىماعى كەنجىلىگىنى
كوچوك ياشلارنىدان باشلاپ دىگەر تورك - تاتار اولىكلەرىنىك شىوہ وە فىكرىياتى
ايلەدە تانىش ايتىمىش اولۇرىزكە بو واسىتا ايلە ايلەرىدە قابۇل اولۇنماق عومومى
بىر تورك تىلىنە كەچمەك قولايلاشمىش اولاجاقدۇر. بۇنىك تەدرىس حاياتىندا بو بويوك
فائىدەسى باردۇر: آرى مەھاللى شىوہلەردە ھەنوز بۇك فاقر اولان مەكتەپ
تالەبەسىنىك آدەبىيات اىحتىياجىدا بو تارزدا بىر - بىرىندەن فايدالانماق سورەتيلە
بىر دەرەجەيە قادار اورتادان كۈتەرلە بىلەجەكدۇر. اوجالارىمىزك بو مەھاللى
شىوہلەرلە آشىنا اولمالارنىدان دولاي تەدرىس ايشىندە كوچلىك چەكەجەكلەرى
قارشىلاو وە ايتىرازىنا كەلىنچە بۇنىك بۇك زاعىف اولدىغى شىوہسىزدۇر. چۈنكى
ھىچ بىر تورك - تاتار اوجاسى توشۇنۇلمەمەزكە تىل قانۇنلارنى بىر آز آشىنا
اولدىغى حالدا عومومى بىز تىلىك چەشىد پۇتاقلارنىدان عىبارەت اولان قازان،

آذربایجان، قریم، اوزبک و الخ کیسی تورک - تاتار شیوه‌لهرینی آڭلاماسین و یا که آڭلاتاماسین، چوبانزاده آرقاداشیک که نه یوقاریدا سویله‌دیگیمیز اُسهرینده ایسات ایتدیگی کیسی بونلار آرتیق ته‌مامیله ته‌شککول و ته‌عاییون ایتیش موسته‌قیل تیللر اوامایوب عومومی قانون و قاعیده‌لره تابیع اولان عومومی بیر تیلیک چه‌شید بوناقلاریندان باشقا بیر شهی ده‌گیلیر.

ایشته، بوتون بو توشونجه‌لهری توپلایاجاق اولورساق تیل اوقوتووی ایشینیک بیزیم مه‌کته‌بلهریمیزده شو آشاغیداکی اساسلار اوزهرینه قورولماسی لازیمدیر.

۱ - تیلیک عاراب، فارسسی، روس و دیگه‌ر اُجنه‌بی سوزلهردهن ته‌میزله‌نمسی.

۲ - اُسکیدن به‌ری تیلیمیزک ایستیقلایمیته آیاق چالان هر تورلو اُجنه‌بی تیل قاعیده‌لهریندهن ته‌میزله‌نمسی.

۳ - باشلانغیج تحصیلک ایاک ییلاریندا تاله‌به‌لهریک مه‌حالمی اورتاجا بیر شیوه ایله تهریمییه اوونوب، یوکسک سینیفلاردا ایسه اونلاریک دیگه‌ر تورک - تاتار شیوه‌لهرینده یازیغان آغیز و یازما اُده‌بی اُسهرلهرله تانیشدیریلمالاری.

۴ - مه‌کته‌بلهریمیزیک چه‌شید باساماقلارینا کوره تیل اوقوتو ایشینه عیلمی بیر سورته‌ده یاقلاشیب ایله‌ریده عومومی بیر تورک - تاتار تیلی مه‌یدانغا که‌تیرمه‌ک ایچون ته‌مه‌ل و زهمین حازیرلانماسی.

اوجا آرقاداشلاریمیزیک غایهت قیصقا و موختاسار اولراق ایزاحینا چالیشدیغیمیز بو مه‌سه‌له دوغروسیندا بیزده مه‌وجود عیلمی اُسهرلهردهن ایستیفاده ایدره‌ک تهریمییه قولله‌کشیفلهرینده، اورتا دهرجه‌لی مه‌کته‌بلهریمیزیک یانلارینداکی تاله‌به و یاشلیق ته‌شکیلاتلاریندا آیری اولراق چالیشمالاری، موشتهره‌ک موزاکره‌لهرده بولونمالاری، مه‌سه‌له‌نیک قاتعی بیر نيزام و اوسولی بیر یول ایله کوتوریلمه‌سینه بویوک خیده‌ت ایده‌جه‌کدیر.

تیل ایله باغلی اولان ایملار، یازی (حرف) مه‌سه‌له‌لهریله روس تیلینی اوقوتو موناسه‌به‌تیه بیزده سوك زامانلاردا چیقان مه‌سه‌له‌لهر دوغروسینداکی توشونجه‌لهریمیزیک ایزاحینی بوندان سوڭکی مه‌قاله‌میزه بیراقاراق بوتون بو مه‌سه‌له‌لهر دوغروسیندا اوجا آرقاداشلاریمیزیک که‌ندی اورغانلاری اولان «اوقو ایشله‌ری» واسیتاسیه

اوز فیکرله رینی بیلدیره له رینگ ده بو مسه له نیک دوغری اولاراق چه زیلمه سینه بویوک یاردیمدا برلونا جاغینی عارز ایدهرز.

سیاسی یاریقلاندرو ایشله ری

نهمونه کوی اوقو اوله رینیک یاپاجاق ایشله ری

رایوندا بولونان نهمونه اوقو اوی سیاسی یاریقلاندیرو مهرکه زیدیر، اونیک واسیتاسیله رایون سیاسی یاریقلاندیرو شوعه سی، رابونیک کویلی قیسیمینا ئوزینیک ته ئییرینی براقیر.

او، عومومییه تله دیگهر کوی اوقو اوله رینیک اساس ایشله رینی چیلغاب آماقله به رابه ز، ایشله ری اویله یاپمالی که؛ اولار، کویایله رگه وه رایتاسی اولغان اوقو اوله رینه ایشله ری ناسیل آلوب وارماق ایچون کورونوشلی بیر دهرس اولسونلار. نهمونه اوقو اوله ری اوزینیک ایشله رینی توگهره کله رده وه خالق آراسیندا چالیشماقدا کوزهل بیر سوره تده آلوب وارمالیدیر.

خالق آراسیندا کی چالیشودا شو ایشله ری یاپمالی وه یولینا قویمالی دیر:

- ۱ - باغیریب اوقوماقنی، - له کسییا وه موکاله مه له ری (مومکون اولدیغی قادار له وحالاره ۳ - شورالار جوهررییه تله ری بیرلیگینیک بهینه لمیلال وازعمیه تینی آگلاتو آقشاهلارینی، ۴ - سیاسی ماحکه مه له ری ۵ - جانلی غازه تالاری وه ژورناللاری، ۶ - قیرمزی کاله نداردا کوسته ریلهن بایراملاری، ۷ - کهزینتیله ری (اککورسییالاری)، ۸ - موسته قیل آقشاهلاری وه الخ...

اوقو اوی، سایلار اوزغارولارینادا (کامایانیالارینا) ایشله کملی بیر سوره تده کیریشیر. کوی شوراسینیک قارشولیقلی یاردیم قومیته سینیک قوئوپه راتیف هه یئت ایدارمسینیک وه الخده. اوقو اوینده آشاغیدا کوسته ریلهن توگهره کله ری تهشکیل اتمه ک که ره کدیر:

- ۱ - کوی خازایستیواسی توگهره کی،

۲ - تابىعاتى اوگرەنو توگرەكى .

۳ - سىياسى .

۴ - كوى خابەرچىلەرى توگرەكى .

۵ - اوقويوچىلار توگرەكى .

۶ - تياترو توگرەكى .

خالق آراسىندا چالاشو وە توگرەكلەردەكى ايشلەر چەشىد تورلو تارزلاردا
اولا بىلىر . يەرلى ياشايش پلانىدا كوستەرىلەن ايشلەردەن غايرى داھا چوق
اىستەكلەر دوغورور . نەمۇنە اوقو اولەرى خالقا رابىتتا پەيدا ايدەرەك اونىك
اڭ كەرەكلى بىر ياردىمچىسى اولمايدىر .

بونىك ايچون كويلىكە اڭ زىيادە ياردىمچى اىستىخبارات ستولى (سيواوونچى
ستول) اولور . اىستىخبارات ستولى كويليامرىك ھەربىر اىستەكلەرىنە جەواب ھەربىر ،
آغىر وازىيەتلەردە بولوندىغى زامان يازدىمغا كەلىر .

اىستىخبارات ستولى دائىمى سورەتدە ساوۋەت قانونلارىنى آڭلاتىر ، كەنىش
بىر مىقياسدا كويلى حاققىندا اولغان دەرەتلەرى اوگرەتمەگە وە بىلىدىرمەگە چالاشىر .
نەمۇنە اوقو اوى يالىكىز ايچەرىدە اولاجاق ايشلەرى ياپماقلە اىكتىفا ئەتمەيۈب
ئوزىنىك تىش (خارىجى) كورونوشىلەدە ھەر كەسگە بىر دەرس اولمايدىر .

ارقو اوينە كىرەن كويلى يالىكىز قولاغىلە اوگرەتمەگە تىرىشمايۈب كوزى ايلەدە
لوگرەنە جەكدىر .

ارقو اوى غايەت سادە اولماقدا مومكوندىر . اونىك اشىاسى : عادى اوزون
ستول ، آرقالى اوتورغىچلار (كورسىلەر) وە كىتاب دولابى - بونىكلە بەراۋەر
او ، مەراق دوغورىچى وە جىناقلى اولمايدىر .

ارقو اويندە آشاغىدا كوشەرىلەن كوشەلەرى مەيدانە كەتيرمەك كەرەك :

۱ - لەنىن كوشەسى . بورادا يالىكىز لەنىنىك رەسىملەرىنى آسماقلە ايش
بىتمەيمەيۈب بو كوشەنىك لەنىنىزمايى ھەر جەھەتدەن دىگەر پروپاگاندا اۇتىدىرمەگە
خىدمەت اىتمەسى لازىمدىر . بونىك ايچون كوشەكە اۇدەبىيات توپلاماق كەرەك :
لەنىنك وە لەنىن حاققىندا يازىلغان ئەسەرلەر (زىيادەسىلە اونىك كويلى حاققىندا
سويلەدىگى نوتوقلارى وە مەقالەلەرى) اونىك ئەسەرلەرىندەن اوزونىغلار ، غازەتالاردا

اونيك ياشايىشى حاققىندا يازىلغان پارچالارى كەسۈپ ياپىشىدىرماق. پلاقاتلار، رەسملەر ۋە الخ...

۲ - كۈي خازايستىۋاسى كۈشەسى، قىرىمىك كۈيلى ۋە نەمۇنە خازايستىۋاسىنىك ئەسلى جەھەتلەرىنى كۈستەرەجەك كىمى اولمالى. كۈشەكە كەلىشكىلى ئەدەبىيات، دىياگراممالار، جەدۋەللەر چاتقىلار (سەخەمالار) يەرلەشدىرىلمەيدىر.

كۈي خازايستىۋاسى كۈشەسىنى ايش ايچون آغرونىمىدا (ئەگەر وار ايسە) جەلب اتمەلى،

۳ - قوئۇپەرەتسىيا كۈشەسى قوئۇپەرەتسىيانىك ئەھەمىيەتلىنى ۋە قوئۇپەرەتلىق ايشلەرىنى ناسىل آلۇب وارماقنى كۈستەرىر.

قوئۇپەرەتسىيا كۈشەسىندە شو شەيلەر بولونمايدىر :
 آ (قوئۇپەرەتسىيا حاققىندا آز بىر مىقداردا كىتاب سەرگىسى (ويستاۋكاسى)
 ب (اىستېھلاك، كۈي خازايستىۋاسى قوئۇپەرەتسىيالارى حاققىندا پلاقاتلار ۋە لوزونىغلار.

و (قوئۇپەرەتلىق تەشكىلاتلارنى ياپىلان موسايدەكارلىق حاققىنداكى دەرەكلەر.

غ (قوئۇپەرەتلىق نىزامنامەسى.

ه (قىرىمساپوزىك سەخەمىسى (چاتقىسى).

ى (كۈي خازايستىۋاسى ۋە سابىق ماللارنىك بازاردا ۋە مەھاللى قوئۇپەرەتلىقكى فىياتلارنى كۈستەرەن جەدۋەل.

۴ - «ماددىياتىجى كۈشەسى» .

بو كۈشەنىك غايەت ساقىت اولۇپ قومۇنىست فىرقاسىنىك ۱۲ نچى سىيەزدىندە چىقان قارارلارى كۈز اوكوندە توتاراق باشلاماق كەرەكدىر. سىيەزدە چىقان قاراردا؛ دىنگە قارش تەشۋىقات يالىكىز كۈيلىەرگە ايجتىماعى حاياتدا راست كەلگەن واقىعا. لارى ماددى نوقتادان آڭلاتماق سورەتلىە ياپىلماق كەرەكدىر.

بونىك ايچون: كۈشەگە او دەرجە دىنى تاغاسوبى كۈلەجەك پلاقاتلارى آماقدان زىيادە تاخمىنەن تارىخى آڭلاتولار ۋىرەجەك سويلارى آسىلمايدىر.

بوگا تاسۋىرى ماتەريالى «بەزبۇنىك» ژورنالىندىن ۋە دىگەر غازەتا ژورناللاردان كەسۈپ آلماق مۈمكىندىر. بو كۈشە ايچون بوتلاقا لازىم اولغان عولۇم تابىئىيە ۋە ئەدەبىيات كىتابلارى بولۇندىرماق كەرەكدىر.

بوندان ماعدا داها غايرى كوشه لهرده تهشكيل اتمك مومكوندير. مەسلە:
 ئەگىلەندىرو قىرمىزى اوردو وە الخ... كوشه لهرى كىچى فەقات ايلكى واقىتلاردا
 ئەك كەرەكلىسىنى وە قولايلى مەيدانە كەلەنى ياپماقلا ايكتىفا اتمەلى،
 ھەر بىر كوشه لهرده اونىك مەوزوعىنا كەلىشكىلى توگەرەكلىرىك ايشلەرى كويلى
 ايله چالاشماق سورەتيله آلوب وارمالىدير.

نەمونه اوقو اولەرى دىققەتلى بىر سورەتدە سايلانغان كويلى كوتوبخانىسى
 ايله تەئىن اولونمايدىر. بونىك عالى سىياسى يارىقلاندرو شوعبەسى ايله تەجھىزات
 شوعبەسىندەن كويلى كوتوبخانىسىنى ايسمارلاب كەتيرتمك مومكون. ۱ نچى دەرەجە
 كوتوبخانا. ۶ روبلە، ۳ نچى دەرەجەدەكى - ۱۴۵ روبلەدير. بو ۱۶۰ كىتاب،
 پىلاقات وە لوزونىغلاردان عىبارەتدير (اوندان ماعدا مۇتلافا قىرىم ياشايىشىنا
 دائىر اۇدەبىيات بولماق كەرەكدير. قىرىم كوى خازايسىواسى، قىرىمدا اينىقىلابى
 خارەكت، تاتار اۇدەبىياتى وە الخ... كىچى مەوزوعلاردا.
 تاوسىيە اولونغان كىتابلارىك جەدۋەلى ديواردا آسىلمايدىر.

اوزغارولارغا (كامپانىيالارغا) دائىر مەوجود اولغان اۇدەبىيات وە دىگەر
 واسىتىلاردان فايدالاناراق ويستاوكلار مەيدانغا كەتيرمەلى.

اوقو اوى مەحالى روس، تاتار وە مەرکەزى غازەتالارلە تەئىن اولونمايدىر.
 آذەربايجان وە قازاندا چىقان اۇدەبىياتدان فايدالانماق كەرەكدير.
 ژورناللاردان: « اوقو اوى »، « كويلى قادىن »، « كويلى اينتەرناسىونالى »
 وە الخ... آذەربايجانجا « كەندى » « شارق قادىنى »، قازانجا « ايشچى » غازەتا
 وە ژورناللارى،

نەمونه اوقو اوى، اوزىنىك سەلەۋەتەندەن اوقو اوى اولماغان كويلەردە،
 قىرمىزى كوشه لهرىك تەشكىلاتچىسى وە بول كوستەروجىسى اولمايدىر. ئوز رايونىندا
 بولونان اوقو ئەولەرىنە نەمونه اولاجاغىنى ھىچ بىر زامان اونوتمايدىر.

نەمونه اوقو اوى اوز رايونىنىك ھەر بىر ايستەكلىرىنە جەۋاب وەرمەك
 كەرەكەيدىر. ئەكى - اوچ آيدا بىر كەررە اوقو اولەرى مودىرلەرىنىك توپلاشۋىنى
 ياپماقلى، اونلارىك ئەكىكىلىكلەرىنى وە نەگە مووافىق اولدىقلارنى آڭلامالى وە
 كەرەك اولغان يوللارى كوستەرمەلى. اورادا بوتون رايون اوقو اولەرى مودىر-
 لەرىنىك ايجتىماعلارنى وە موشاۋەرە مەجلىسلەرىنى توپلاماق مومكوندير.

بو بویوک وه مه‌سئولیه‌تل ایشله‌ری آلوب وارماق ایچون اوقو اوی ئوز
اترافینا بوتون مه‌ده‌نی وه جه‌ماعات ته‌شکیلاتلارینی وه کوییک موئسسیدله‌رینی
توپلامالیدیر .

قومسومول، پارتییا یاچه‌یکالاری، سان‌اتکارلار بیریلیگینیک وه‌کیل، قارشولیقلی
یاردیم قومیت‌سی، قوئوپه‌راتیف اوقو ئه‌وینیکی ایشینه‌جه‌لب اولونمالیدیر .

اوقو ئه‌وی؛ مه‌کته‌ب وه قوئوپه‌راتسییا ایچون ته‌شویقات یا‌پار، فه‌قات دیگه‌ر
تارافدان‌دا اونلار اوگما یاردیمغا قوشمالیدیر . او‌حا ایله‌ آگلاشوب پلاقاتلار وه
لوزونغلار یازماق ایچون‌ده مه‌کته‌ب اوقویوجیلاریندان فایدالانماق مومکوندیر .

قوئوپه‌راتیف اوقو ئه‌وینه‌مادی جه‌ه‌ت‌دن یاردیم ئه‌ته‌بیلیر،
اوقو اوی‌نیک بوتون ایشله‌ری قومسومول وه پارتییا یاچه‌یکالاری ایله
یا‌پیلمالیدیر .

اوه‌بیات

بیرینجی مای‌جیری

ز. جاو تو به‌لی.

۲
جارلی جاشلیق توپلاشیب،
ه‌ب بیر سافدا توراییق،
قیزیل ماییس قالبینه
کیزلی سیردای تولاییق!..

۱
ایشته‌کله‌دی شانلی آی،
بویوک بایرام، قیزیل مای،
توپلاشاییق بیز بوکون،
جارلی، جایاو، بارکه‌دای.

۴
جارلی، جایاو جپیلیشیب،
آیتشاییق، جیرلاییق،

۳
توپلاشاییق، کیت‌ییک،
شایقیب بایرام اته‌ییک،

ماي چىچەكلەر جىرىمەن،
كوكوللەرنى سىرلايىق!

۶

شەنلى كەچىن بو بويوك
كوندوزومىز، گەجەمىز،
آلقىشلانىن سوك ياشاودا،
قىرمىزى ماي غومرىمىز!...

ياز وہ قىشلار بەكلەگەن
كونومىزگە جەتەيىك.

۵

سەلەرىمىز بو كۈندە
آچىق ماوى كۈكلەردە
چاڭغىراسىن داغ، چولە،
ھەم قارانغى ايللەردە.

چالت كەلىسىن ياش باھار

ح. اوداباش.

۲

آزبارغا چىقايىم،
باغچاغا باقايىم،
دەسەڭ بوز قووالى،
قولاڭنى تارتقالى.

—

يوق چىقىش، اوى يازىق.
أولەرگە قاپاندىق.

۴

چالت، چالت كەل، ياش باھار،
قاچىشىن سووقلار،
جانلانىپ تارلار،
قوانىن بالالار.

—

كەلىن چالت ياش باھار،
ايشەلىن چاپالار!...

۱

قىش، قىش، قىش!.. اوى سەرت قىش!...
تىشارغا يوق چىقىش،
يا يازىش، يا تىكىش،
أولەردە بوتون ايش.

—

يوق چىقىش، اوى يازىق،
أولەرگە قاپاندىق.

۳

قويروقىز آت، تايلا،
قولاڭسىز تاوشانلار،
بەبەكلەر، قوڭلار،
ايندەمى تورالار!..

—

اوى بەزدىك، اوى يازىق،
أولەرگە قاپاندىق.

اوشە كجى قادىن.

ج. كەنجە.

— وای سارە آبای! .. خاتمەلەرگە بارغان أدەم،
بىلەسىزدا، آناو غارىب مەڭلى گولنى؟
سەفەرچىكنى سويە اُكەن! .. «آخ بولبولىم،
غونجە گولیم...» دەپ جىيەلەرگەن بىر مەكتوبىن.
راست كەتتىرىپ، ھەمان تەز — تەز اوڤۇ قويدىم.
— ساڭا نە بار بىرەلەرنىك مەكتوبىندەن؟ ..
بارىن، سويسون! ...

— آقیز سەندە بىر قوجورسىك! ..
دانه اُندى، جاولوق ساللاپ، قورت آمەتكە
عاشىق بولوب جورگەنلەرنى؟ .. مەيداندا! ..
— مەن قارىشمام! ..

— ھەم اوزى دە قارت كورەيىك؟ ..
جانىم، آقیز، بىلەسىكى، ارەك كويدەن
وەلى چوبان قودا بەرىپ ايستەگەن؟ ..
— يا؟! ..

— چوبان او، دەپ بارماغاندى،
جاب — جاش جىگىت سەفەرگەدە آيلاق يازىق.
— بولسا بولور جاشلىقدىر او! ..
— او شای بولسون،

يا میندەرلەرىن بەتىن آلوب ياسدېغىنا كەچىرگەندە،
آيتىپ — آيتىپ بىتتىرالماي جوردىلەردە! ..
«آسىل آزماز، كەمال توزماز.»

جانىم قوربان — قارىتلا سوزى.

اوزى دە كىم بولغان يا بو؟ ..

قانىور مەمەتلەرىك قىزى! ..

كىتابىيات

توراك - تاتار تېلىپىنە عائىد ئسەرلەر

ح. اوداباش

- ۱ - توراك - تاتار لېسانىياتىنە مەدخال - پروفەسسور چوبان زادە - ۱۹۲۴ نجى يىلىدا باكودە آذر نشر تارافىندىن باسيلمىشدير - ۲۱۲ ساحيفەلى.
- ۲ - قىرىم تاتار عىلمى سارفى - پروفەسسور چوبان زادە - ۱۹۲۵ نجى يىلىدا قىرىم نشر واسىتاسىلە قىرىم مەعارىف قومىسارلىغى تارافىندىن باسيلمىشدير - ۱۸۵ ساحيفە .

بىر بوچوق عاسىرلىق اىستىقلاليمەتسىز، اسىر حاياتى قىرىم تاتارلارنىڭ بوتون ياشاۋ ۋە يارادىچىلىق تامىرلارنى كەسمىش قوروتىشدى، «دوخوۋنويە پراۋلەنيە»، «غوبەرناتور»، «مەركەزى سەنزور ايدارەسى» ۋە داھا بونىڭ كىمى بىر چوق چالى - چىرىپى، قىچىتقان، تىكەن ۋە قورالار وار ايدى كە بىزدە دوغاجاق اڭ ماعوم، اڭ عادى عىلمى باشلانغىچلارى، ياشاۋ چوقراقلىرىنى بىلە كەسە، قوروتتا ۋە كورلاتماغا اوغراشا ايدى. قىرىم تاتارىنا كەندى تارىخىنى، كەندى تېلىپىنى، اتنوغرافىيىنى، آشىنى، سوۋىنى تەدقىق ايتمەك، كەندى كوچ ۋە قوۋەتلەرىنى اولچەمەك، جانلانو تامىرلارنى قارىش يىرماق دەكىل، اىيىتىدائى مەكتەبلەرىنى آچماغا بىلە موساعىدە اولونماى ايدى .

تېلىمىز، تارىخىمىز، اتنوغرافىيىمىز ۋە داھا بونىڭ كىمى ياشاۋ مەسەلەلەرىمىزلە اوغراشانلارنىڭ يالىكىز چارىڭ سادىق قوللارى، توراك - تاتار خالقىنىڭ قان دوشما - نلارى اولماق لازىم كەلە ايدى . بىز بو ايشلەرە اڭ موساعىدەكار داۋرانىلدىغى زامانلار بىلە يالىكىز يوك تاشىيىچى، جاممال اولاراق قوللانلا بىلىردىك ۋە بوندان دولايىدىركە ھىچدە شاشىلاچاق بىر حال دەكىل، يوزلەرچە يىل دەۋام ايدەن، توراك - تاتار خالقلىرىنىڭ خاستا وجودىنى آقادمىيا تەشرىخخانەلەرىندە بوغوم -

بوغومدان پارچالاب تەدقيق ايدەن اُسكى روس دارولفونولاريندان، عالي عىلمى مەركەزلەرىندەن توس ايچون اوماق اوزره بىلە ساغلام، عاسابىيەتسىز عىلمى وه ايجتىماعى بىر خادىم يەتتەمەشتى.

قوراقلىق، ھەر تاراف قوراقلىق. چىتيرەنلىق وه قىردىشلىق. ھىچ بىر تاتار، اوزبەك، باشقىر، تورك قىرغىز وه الخ ساپانچىسى چىقماي ايدىكە بو قىردىشلىقى كەندى چاپاسى وه كەندى ماقسادلاريلە قازىن، ايشلەسەن وه چىچەكلەندىرسەن.

بىز بونىك سەبەبلەرىنى بىر تارافدان اُسكى روسىيە ايمپىريالىزىم بويوندىرىغى آلتىندا ايكەلەن تورك - تاتار خالقلاريندا چار پەنجەلەرىلە روس شوو نىز ماسىنىك غايەتلى، ايھتىمالى پەنجەلەرىندە كورسەك، دىگەر تارافداندا اُسكى اسلام تەعاسوب اىستىلاسىنىك تورك - تاتار خالقلاريندا عومومىيەتلە مەدەنىيەت وه بىلخاسا آوروپا خرىستىيان مەدەنىيەتىنە قارشى بەسەب يەتتىدىزىكى، بويوتدىكى نەفەت وه جىمىرەنودە كورەمىز، نىتەكىم بو سوگىكى تەئسىر نەتىجەسىندەدىر كە قىسمەن آوروپا اىستىلاسىندان آز - چوق قورتوامىش اولان توركىيەدە سوگ زامانلاردا قادار كەندى حاياتىنى تەدقيق اُتو، اىستىجالجى كوچارىنى مەيدانا چىقارو ايشى پەك زاعىف بىر سورەتدە دەوام اىتمەكەدىر.

اىشتە بو جىھەتدەن باقىدىقدا چوبانزادە آرقاداشىك بو ايكى اُسەرى اُسكىدەن چار قولوندا ماحكوم روسىيە تورك - تاتارلارى ايلە اسلام تەعاسوبى وه سولتانلار زولمى آلتىندا ازیلمەكە اولان عوسمانلى توركلەرى يەگى مىللى تەكشىرو وه دوغما - جانلانا دەورينىك ئەك قىمەتلى باشلانغىچ آيىدەلەرىندەن سايىلماق مومكوندىر، ئەگەر ۱۹۰۸ اينقىلابى عوسمانلى توركلەرىندە كەندى ايجتىماعى حادىسەلەرىنى كەندى آرشىن وه ماقسادلاريلە تەدقيق اىتمەكە باشلامىش اولان (نەجىب عاسىم، كوچرولوزادە فوئاد، زىيا كوك آلپ) وه داھا بونىك كىبى عىلمى تەدقيقچىلەرە يول وىرمىش اىنە، ۱۹۰۵ وه ۱۹۱۷ اينقىلابلاردا اُسكى روسىيە سىكىرلارى ايچىندە ياشايان تورك - تاتارلاردا (نەرىمان نەرىمانوف، آخەد زەكى وەلىدى، ع. غازىز، ع. رەھىم وه چوبانزادە) كىبى كەنج تەدقيقچىلەر ايچون كەنىش ساحالار آچمىشدىر.

تورك تىلى، تورك ادەبىياتى وه ادەبىيات تارىخى. تورك ايجتىماعىياتى، عومومىيەتلە تورك مەدەنىيەتى، تورك - تاتارلارىك يەگى جانلانا تارىخىنىك تەدقيق

ایشی، بو سوره‌تله. پهره‌سور ساموواوویچیک دیدیگی وه. ایشچی ایندقیلابینیک آرزوسی موجیمی بوکون آمین وه که ندیسنه ساحیب اولماغا لاییق آلله‌ره که چه‌کده‌دیر. چوبانزاده آرقاداش بو ایکی اُسهرینده، بیزده که‌ندی تارافی‌مزدان هیچ‌ده اُهممیه‌ت وهریلمه‌یش اولان تورک - تاتار تیللهرینی آروپا عیلمی اوسوللاری ایله ته‌دقیق ایتمه‌که اوغراشا. بیرینجی اُسهر تورک - تاتارلار آراسیندا «تورکو لوژی ته‌دقیقاتینیک ته‌مه‌ل سه‌به‌بلهرینه وارا بیلیمک وه بو خوسوسدا ته‌نقیدی وه تاحیلی بیر باقیش ساحیبی اولا بیلیمک ایچون عومومی تیل بیلگی‌سینیک سه‌س وه شه‌کیل باحیلهری وه بونلاریک تورک - تاتار تیلینه ته‌تبیقی ایشله‌ریله» اوغراشاچاق آرقاداشلارا ماخوس اولماق اوزره یازیلیمیشدیر. اُسهرک عومومی لسانیات جیه‌تله‌ری آروپا ایختیساسچیلارینیک ده‌گهرلی نازارییه وه اوسوللاریله اورولدیگی، ایشله‌ندیگی کی‌بی، تورک - تاتار تیللهرینیک ته‌دقیق مه‌سه‌له‌لهرینیک ده کیتابیک ماقادی، زامان و شارائیتیک موساعیده ایتدیگی دهره‌جه‌ده تورکولوژی عالیملهرینیک اوسوللاریندان ایستیفاده ایدیلهره‌ک سه‌لاحیه‌تلی بیر تورک - تاتار تارافیندان یازیلدیغی گورولوویور.

چوبانزاده آرقاداش بو اُسهرینیک سوکینا «لرغات وه ایستیلالات، تیلیک ته‌هیزله‌مه‌سی. تورک - تاتارلاردا عومومی وه اُده‌بی تیل، ایمل و یازی، تیلیک اینکیشافی ایچون ته‌دبیرلهر» کی‌بی تورک - تاتار تیللهرینیک بوگونکی جانلی مه‌سه‌له‌لهری خوسوسیندا، واقیعا کوچوک، ۲۶ ساحیفه‌لی، فه‌قات عیلمی تاحیلی بیر قسیم قویماقله «تورک - تاتار لسانیاتینا مدخل» ک حاقیقاتهن تورک - تاتارلار ایچون جانلی وه مه‌زار تاشینی قوزغاتیجی بیر اُسهر اولماق اوزره دوغماسینا سه‌به‌ب اولمیشدیر.

«قریم تاتار عیلمی سارفی» نا که‌لینجه بو کیتاب تیلیمیزنیک «بوکونی، که‌چمیشی وه دیگهر تورک - تاتار تیللهری آراسینداکی یهری» نیک ته‌دقیق مه‌سه‌له‌لهرینی اوزهرینه آلمیش، عاجه‌له‌لیگبندن وه یازیجیسینیک ههر ایکی اُسهر حاققیندا سویله‌دیگی کی‌بی لازیم که‌لن شارتلاریک بولونما‌ماسیندان دولایس بیر چوق اکیکلهرله اولسادا که‌ندی مه‌وزوعینی اُترافلی بیر سوره‌تده تاحیل ایتمیشدیر. بو اُسهرده ده «لسانیاته مدخل» ده اولدیغی کی‌بی بوگونکی تیل - بیلگینیک

عیلمی اوسوللاری تاغیب اولونماقله سارف تاحلیلینده مانیتقی جیه‌تدن ده‌کیل، شه‌کلی جیه‌تدن باقیلاراق قریم تاتار شیوه‌سینیک لیسانی حادیه‌له‌ری ته‌دقیق اولونمیش وه بورادا اوجالاریمیز وه ایلهریده مه‌کتب سارفی یازاجاق آرقاداشلاریمیز ایچون قریم تاتار تیلینیک هه‌مان بوتون خوش‌نویسه‌تلهرینی کوسته‌ره بیلیمشدر. ههر ایکی اُسهریندهده چوبانزاده آرقاداش مه‌وزوعینا عائید اولدیقچا که‌نیش کیتابییات ماعلوماتی ویرمیشدر.

بو اُسهرلر که‌ندی مه‌وزوعلاریندا بیزه ویردیکله‌ری په‌ك چوق قیمه‌تلی یول - کوسته‌رولهردهن باشقا. عومومییه‌تله، دیگهر مه‌سه‌له‌لهریمیزیک ته‌دقیقی ایشینده‌کی عیلمی تابیییات اوسولیندان فایدالانماقنیک یوللارینی ته‌جریبه ایلله کوسته‌رمه‌ك سوره‌تیلدهده ده‌گهرلی بیرر میسال اولماقدادیرلار.

اوموت ایدهریزگه، «تورك - تاتار لسانیاتینا مدخل» وه «قریم تاتار عیلمی سارفی» یازیجیسی که‌ندیسمنیک که‌نج وه ساغلام اوسوللی کوچله‌ریله بیزه عاجه‌له‌لیکله یازیلیمیش، باشلانغیچ وه ته‌جریبه قابیلیندهن اولان بو اُسهرلهریندهن باشقا تورك - تاتار تیل وه اُده‌بیاتی تاریخ وه اُتموغرافیا‌سی دوغروسینداکی دویدیغیمیز چه‌تسیر ایحتیاجلاریک ده‌فعی خوشوسیندا بئیر چوق اُسهرلر داها باغیشلا یا جاقدر.

ألیفبه ته‌دریسینه عائید کیتابلار

۳ - تاتار ألیفبه‌سی - شه‌وقی به‌کتوره - ۱۹۲۵ نجی ییلدا قریم مه‌عاریف قومیسارلیغی تارافیندان «قریم نهر واسیتاسیله باسیلغاندیر. ۸۰ ساحیفه‌لی، ألی یازیسی وه تاش باسماسی ایلله. یازیسی عابدورراحمان حوسنی آرقاداش تارافیندان یازیلیمشدر.

۴ - بویوکله‌ر ألیفبه‌سی - شه‌وقی به‌کتوره - که‌نه بوییل عاینی موئسسیه تارافیندان باسیلغاندیر. - ۴۰۰ ساحیفه‌لی، ماتباعا حاریقله‌ری ایلله.

۵ - «تاتار ألیفبه‌سی» نیک ته‌رتیبی وه اوسول ته‌دریسی، حاققیندا بیر ایکی سوز» ع. حاجی حاسان.

مه‌عاریف قومیسارلیغی نه‌شریياتیندان، کوچوك شه‌کیلده ۱۵ ساحیفه‌لی.

۶ - که‌سه حاریقله‌ر. - مه‌عاریف قومیسارلیغی نه‌شری.

اُسره - اوستونلی هه‌جا اوسولونداکی اُسکی ساری کافیدلی اُبدیه‌ك

ألفبەلەرى، غاسپرېنسكى نىك «خواجه» صبيان، ياھيا ناھى بايىبورتلى آرقاداشىك
ألفبەسىلە ايسماعىل حاققى آرقاداشىك «يەڭى ألفبا» سى وە اونىك ۲۲ نجى يىلدا
عىلمى شورا تارافىندىن بىراز ھاسرىلەشمىش شەكلى اولان «اوقۇ - ياز!» أدلى
وە ھەپسى يالىكىز سەس اوسولى ايلە تەرتىب اولونىش ألفبە كىتابلارىندىن سوڭ
شەرقى بەكتورە آرقاداشىك «تاتار ألفبەسى» أدلى كىتابى بىزىم قىرىمدا وە ھاتتا
بوتون تورك - تاتار دونىاسىندا بوتون - بوتونە باشقا بىر چەھرە عارز اىتمەكەدەير.
بو ألفبەدە اوتەكىلەرىنە اوشاماغان باشلىجا اوج جىھەت واردىر:

۱ - اوسولنىدا، ياعنى أسكى سەس اوسولنىك بىراقىلىب بىزىم ھاياتىمىزدا
بالالارا ماخسوس اولماق اوزرە ايلك دەنەا اولاراق بوتون سوزلەر، آمەرىقا
اوسولنىدا كەچىلمەسى.

۲ - رەسىملەرىندە. أسكى ألفبەلەردە رەسىملەر بىر بىرلەرى ايلە باغلى
اولمادان كەلىشى گوزەل سىرالانىر، «ألك» نىك يانىندا «آت» وە ياكە «آى» دا
بولونا بىلىردى. بوندا رەسىملەرىك اىنتىخابىندا، بىر بىرلەرى ايلە اولان
موناسەبەتلەرە دىققات ايدىلىدىگى كىبى، اونلار يالىكىز قاتىب دوروجى بىر تارزدا
دەكىل، خارەكتە ايدىجى، جانلى بىر شەكىلدەدە كوستەرىلمىشلەردىر.

۳ - ألفبەنىك خارىقلەرىندە. شەرقى بەكتورەنىك ألفبەسىندەن تاتار تىلى
ايچون زىيادە وە كەرەكسىز اولان (ص، ض، ط، ظ، ث، ذ) كىبى خارىقلەر
تەمامەن چىقارلىپ آتىلدىغى كىبى، (آ، ا، ئا، ە، ھ، و، او، ى، ى، ى، ى)
كىبى بىر قاچ شەكىللەردە يازىلان وە بىر قاچ سەسلەرى ايفادە ايدەن خارىقلەردە باشقا
شەكىللەرە قونولامىش وە تاتار تىلىنىك سەسلەرىنە كورە ۹ دانە سوزوق سەسلەر ايچون
ياڭى شەكىللەر كىردىرىلمىشىدەر.

اىشتە بو اوج اساسلى نوقتادىر كە «تاتار ألفبەسى» نە دىققاتلى باقىش وە
اىحتىياتلى تەنقىد اىستەى.

بىرىنجى مەسلە دوغروسىندا، ياعنى ألفبە تەدرىپىندە ھەجا وە سەس اوسولنىدان
بوتون سوزلەرە كەچمەك مەسلەسى ألفبە تەدرىسى ايلە مەراقىلانان آرقاداشلار
ايچوق روس ادەبىياتى وە ع. ھاجى ھاسان آرقاداشىك بو تەشر اولونىش اولان
يوقارىدا يازدىغىمىز «تاتار ألفبەسىنىك تەرتىبى وە اوسول تەدرىس خاققىندا»

يازديغى ريسالەچىكى واسيتاسيله ماعلوم اولاجاغيندان بو يولدا زيياده موتالاعالارا كيريشمەدن شەوقى آرقاداشيك بو اوسولنى تاتار أليفهسینه نه سورەتله تاتبيق ايتديگى دۇغرىسىندا بىر قاج سوز سويلەمەك ايستەيمىز:

«بوتاش، توتاش، باتاش» آدلارى أليفهنى ايلك آچىب باققانىك كىبى اينسانيك كوزينه پەك عاجايىب اولارق كورونه. بونلار قريم تاتارلاريندا اولماغان آدلاردير. لاکين بىرىنجيده بو آدلار تاتار تىلىنىك آهەنكىنه موغايىر اولمالار، ايكىنجيده بونلاريك اووهلجه ياپىلاجاق آيتشولار واسيتاسيله بالالار تارافيندان ياپىلغان قوقلا وه اويونچاقلارا ويرىلمىش ايسىملەر اولديغى حازىرلانا بىلەجىگى ايچون ايلك باقىشدا خوجور كورونهجەك بو آدلاريك حاقىقتا او قادار عاكس بىر شەى اولمادىغى آكلشلىمىش اولور. بوندان باشقا تاتارجادا، ايحتىمال بوندان داها موناسىب بىر بىرىنه قورولوش ايعتىباريله اوشايىجى وه بالالاريك حاياتيندان آلىنمىش سوزلەر بولونمايلاجىندىن بوتون سوزلەر اوسولنى تاتبيق ايچون ياپىلغان بو أليفهده بو جيهەتدەن كورولگەن بو سونعيليكنى عافو ايتمەك مومكوندير. أليفه ايلەريلەگەن سايىن ايلك ساحيفەلەردە كوزگە چارپقان آدلارداكى سونعيليك اكنىلە، سوك آرتىق تەمامىلە تابىعى حالينا كىرە. بو جيهەتدەن عومومىيەتله سويلەدىكدە شەوقى بەكتورە آرقاداش بوتون سوزلەر اوسولنىك تاتارجادا تاتبيقنىدا موواففاق اولغاندير.

أليفهنىك موندەرىجەسینه كەلىنچە ايسە بورادا شەوقى آرقاداش كەندى مەوزوعلارنى بالالارا اُك ياقىن ياشاودان آماقلە تەربىيە قاعيدەلەرينە مووافيق اولارق خارەكت اُتكەندىر. بورادا قريم بالالارنىك اُترافىندا اولغان «آت، آرابا، چەشيد اويونلار، آشى، چالشماسى، بابا - آناسىنىك اوغراشديغى توتونجىليك سابانجىلىق كىبى زەناتلارى، مەكتەب، پىيئونەر، قومسومول تەشكىلاتلارى وه الخ كىبى» جانلى لەوحالار كوستەريلمىشدير.

أليفهنىك رەسىملەرى ايعتىنا ايلە ياپىلمىش ايسەدە رەسامىك تاتار حاياتىنى - آز بىلەمى دولايىسىنلە تاتار اوربا تىپلەرى دۇغرى ويرىلەمەشدير. رەسىملەريك بو جيهەتدەن كورولەن قوسورلاريندان ماعدا كىتابىك ۳۸ نچى ساحيفەسىندە «تاكى چارىقى» آدلى اولاتىندىن. تاكىنىك چىقماقدا اولان كوتەش شەكلىندە ياپىلماسى

کیسی قوسورلاری دا واردير. لاکین بونلار، بیزیم نه شیر حایا تیمیزدا اُکسری ارلغان قوسورلاری کوزه آلاجا اولورساق، کیتاب ایچون او قادار بویوک بیر قاباحت ته‌شکیل ایتمه‌مکده‌یر.

تاتار اُلفیه‌سینیک آسیل اُک بویوک خوجور یه‌ری بونلاردا ده‌کیل، بیزیم اُسکی اُلفیه‌له‌ریمیزده اولمایان سوزوق سه‌سله‌ریک یه‌رینه قابول اولونغان یه‌گی حاریفله‌رده‌یر. بو جیه‌ته‌دن باقدیقدا اینسان اُلفیه‌یی ایلمک ده‌فا اُلینه آلینجا اولدیقا بویوک بیر ته‌عاجوب قارشوسیندا قاللا. کوزیمیزیک شیمدی یه‌ قادار آلیشما‌دیغی بیر چوق یه‌گی حاریف، یه‌گی یازیلیشلار اینسانی ایلمک آنده شاشیرتا. لاکین اُلفیه‌ده‌ن بیر چوق اُسکی، که‌ره‌کسز حاریفله‌ریک آتیلما‌سی ایسماعیل حاققی آرقاداشیک اُلفیه‌سینده اولاریک اوزه‌رینه قونولان بیر چوق چیزگی وه چاتالچیقلا‌رینیک دا آتیلیب اولناریک یه‌رینه (ی، و) کیسی حاریفله‌ریک شو وه یا بو سوره‌ته‌ده قیمی‌ش‌دی‌ریلما‌سی ایله مه‌یدانا که‌تیریا‌میش اولان بو یه‌گی حاریفله‌ر هر حالده تاتار اُلفیه‌سینیک روحینا عاکیس ده‌گی‌شوله‌ر ده‌گیلدیر. (و، ی) حاریفله‌ری اُسکی یازیمیزدا باشدا یازیلیرکه‌ن اُووه‌لله‌رینه بیرمه‌ر «ا» ده قونولوردی، بو اُلفیه‌ده ایسه بو «ا» له‌ردا آتیلیمیش اولماق سوره‌تيله اُلفیه بالالار ایچون داها زییاده قولایلا-ش‌دی‌ریلمیش‌دیر.

بو عاینی ده‌گی‌شوله‌ر قاراجای وه باشقیرلار آراسیندا کورولمه‌کده‌یرکی بیزده‌کی اولان بو ره‌فورما دیگه‌ر تورک-تاتارلاریک عومومی دوشونجه‌له‌ری ایله بیرله‌شه‌دیمه‌ک‌دیر.

اُلفیه‌ده بیزیم اُسکی‌ده‌ن قولان‌دیغیمیز راقاملار یه‌رینه آروپا وه روسلاردا قولانیلان غارب عاراب راقاملاری قولانیلدیغی حالده کیتابیک ساحیفه باشلاریندا کینه اُسکی راقام شه‌کیلله‌ری قالدیریلماق سوره‌تيله بیر ته‌زاد یاپیلیمیش‌دیر. اُلفیه‌نیک «حسن خط» جا یازیلیشی اولدیقا ته‌نقیده لاییق‌دیر. بیر ساحیفه‌نیک ایچه‌ری‌سینده‌کی عاینی حاریفله‌ر په‌ک چوق یه‌رله‌رده بیر بیرله‌رینه اوشامایلار. بوندان باشقا یا‌گی قابول اولونغان حاریفله‌رده خاتتاتلیق سانعاتینا اوی‌دورولما-فاندیرلار.

سوزله‌ریک ساتیر ایچینه‌ده بیر بیرله‌رینه‌دن آیری اولراق یازیلما‌یولاری

سەبەبىندەن سوز ۋە جۈملەلەر قارىشىق بىر سۈرەتدە كۈرۈنمەكتەدۇر. لايىن بوتون بو قوسورلاردا مەھال بىراقان بىزىم تاش باسمى اىشچىلەرى آراسىندا تاتار يازىسىنىڭ تابىعاتىنى آكلايان ھىچ بىر آدمىك اولماماسىدىر. اُلفبەنىڭ اىلك قولا آلىنمىسى اُسناسىندا اىنساندا حاسىل اولان تەعاجۇب دە بىل خاسا تەخنىقا جىھەتتىندەن كۈرۈلەن بو قوسورلارنىدان اىلەرى كەلمەكتەدۇر. بولار ايسە يازىچى يا عائىد قوسورلار دەكىلدۇر.

يازىچى يا عائىد قوسورلاردان بىرىسى ۳۱ نچى ساحيفەدە كۈرۈلەن « فابرىك » سوزىنىڭ، جۈملەدە « فابرىكا » شەكىلىندە يازىلمىسى كىبى باغزى قالەم ياڭلىشلىقلاريدۇر. ھەر حالەدە بو اُلفبە بىزدە شىمدىيە قادار مەوجود اولان اُلفبەلەردەن اُڭ ياخشى تەرتىب اولونمايدۇر. نىتەكىم قىرىم تىل، اىملا قونۇفرەنسىياسىدا تاقىدىم اولونمىش اولان دورت اُلفبەدەن اُڭ لايىق اولاراق شەوقى آرقاداشىڭ بو اُلفبەسىنى قابول ايتىشىدۇر.

ع. حاجى حاسان آرقاداشىڭ اوسول تەدرىس حاققىندا يازغان رىسالەچىكى اىلە آيرىجا نەشر اولونمىش اولان كەسمە خارىقلەر، ئەلفبەنىڭ اوقۇتۇلۇۋى ايشىنى مەكتەبلەرىمىزدە پەڭ چوق قولايلاشدىراجاقدۇر.

بىز دىيە بىلىرىزكە قىرىم تاتار مەكتەپلەرى، كەلەجەك بىر اىكى يىل اىچون، ئەلفبە جىھەتتىندەن كەچەن سەنە چەكمىش اولدىقلارى موشكولاتدان آرتىق قورتولمىش اولاقلاردۇر.

كەنە شەوقى آرقاداشىڭ بويۇكلەر اىچون تەرتىب ايتىدىكى ئەلفبەسىنە كەلىنچە بونىڭ فاقر تاتار خالقىنىڭ اوز حاياتىندىن آلىنمىش مەوزوعلار، جىرلار، سىياسى حاياتىنى كۈستەرەن پارچالار، لەۋھالاردان اىستىفادە ايدىلەرەك بوتون سوزلەر اوسولى اىلە يازىلماسىنىڭ مۇسبەت باشلانغىچلار اولدىغىنى قايد ايتەمەكلە بەراپەر، « آيتشىولارىنا » موۋافىق اولماغانىنى. بىردە قىرىم تاتار كويلى خالقىنىڭ روس كويىلەرىندەن آيزى اولاراق چار زامانىدا آيرىجا تاتار اولاراق ئەزىلدىكلەرىنى ۋە شورالار ايدارەسىندە اولارىك ايش جىھەتتىندەن سەربەستلىك قازاندىقلارى كىبى بىردە مىللى جىھەتتەن قورتولدىقلارىنىڭ كۈستەرىلمەسى كىبى نوقانلارنىدا قايد ايتەك مەجبۇرىيەتتىندە بولۇش شەوقى آرقاداش بو كىتابىنىڭ سۈكىنا اوقۇتۇچىلار

باعزی کوسترولهر یا پماقله ئهلیقه اوقوتولوی ایشینی بایاگی قولایلاشدیرمیشدیر. اوموت ایدهریزکه شوقی آرقاداش ئهسرلهرینیک باسیلیشلاریندا کورولهن قوسورلاری کوزه آلاراق ایکنجی باسیلیشینی داها اویغون بیر تارزدا حازیرلار. قریم معاریف قومیسارلیغینیک نهر ایتدیکی کیتابلارله قریم حوکومت نهریياتی تارافیندان نهر اولونماقدا اولان کویلو کیتابخانهسی ئهسرلهری حاققینداکی فیکرلهریهیزی ایلهریکی نوسخلاریمیزدا بیلدیرهجهکیز.

خابه رله ر بولوگی

قریم معاریف قومیسارلیغی قولله غیاسیندا

مارت -- آپریل

معاریف قومیسارلیغینا تابیع اولان مؤئسسسه لهر ایله رایون معاریف شوعبه لهری آراسینداکی موناسه بهت.

بو خوسوسدا قاتعی کوسترولهر اولاماسی سه به بیندن بو مه سه له شیندیگه قادار حل ایدیله مه یوب نه تیجه ده ایکی آرادا بیر تاقیم آگلاشامازلیقلار دوغورا که لدی.

مارت ۱۷ ده قولله غییا بو مه سه له نی باقوب شو ماراری قابول ایتدی: رایون معاریف شوعبه لهری مودیرلهری عاینی زاماندا معاریف قومیسارلیغینیک ماحالله رده کی وه کیللهری ساییلدیغیندان، اولار معاریف قومیسارلیغینا تابیع اولان مه رکه زی مؤئسسسه لهرکه ده یول کوسترور وه قونترول حاققینا مالیک دیرلهر. اوقو وه پروگرام مه سه له لهری ایله بو مؤئسسسه لهرده چالیشانلاری تاعین ایتمه ک، یا که ایشدن چیقارماق کیسی ایشلهر دوغریدان دوغری یا معاریف قومیسارلیغینا عاید دیر.

مه کته بلهره کیتاب حازیرلاماق.

مه کته بلهرده، عالهل خوسوس تاتار مه کته بلهرینده، کیتاب وه عومومییه تله دهرسلیک آده بییاتیک یوقلیغینی نازار دیققاتا آلان معاریف قومیسارلیغی بو خوسوسدا

۲۳ مارتداكى توپلاشويىندا شو قارارى قابول اُتدى: كەلجەك اوقو ئىشلىرى مەكتەپلەرى كىتابلە تەئىن اتمەك ايچون ھەر رايون مەعارىف شوعبەسى، مەعارىف قورسلىرى، واسىتاسىلە كەرەكى قادار كىتاب تەدارىك اتمەكنى دوشونمەلىدىر، بو خوسوسدا اوۋەلجە موراجىعات اتمەك كەرەك اولدىغى آيروجە قايد اولونور.

ايجتىمائى تەربىيە خادىملەرى ايچون قورسلار.

مەعارىف قومىسارلىغى بو سەنە يازدا ۵۰۰ كوى اوجاسى ايچون قورسلار آچماغا قارار وەردى.

بو بەش يوز اوجاغا ۲۶۰ اداملىق تاتارجا، ۲۴۰ اداملىق روسجا قورسلار آچىلاجا-ير. روسجا قورسلاردا يەرلەر، شو سورەتلە تاقىم ايدىلەجەكدىر: (۱) روس اوجالارىنا - ۱۵۰ يەر؛ (۲) روسجا بىلىگەن تاتار اوجالارىنا - ۴۰ يەر؛ (۳) نەمسەلەر ايچون - ۴۰ يەر؛ باشقا اوراق مىللەتلەر ايچون دە ۱۰ يەر.

قورسلار بىرەر بوچوق آيلىق اولاجاق وە اييون آيىندا آچىلاجاقدىر. عىلمى شوراغا وە اونىك بولوكلەرىنە خابەرلەشو بولوگى ايلە بىرلىكدە قورسلارىك اوقو پلانىنى، پروگراملارنى، وەلجاسىل، قورسلارا عائىد اولان بوتون مەسەلەلەرى ھەل اتمەك حاوالە اولونور.

باھار وە ياز تاعىللەرى.

تاعىللەر ھاققىندا شو قارار قابول اولونمىشىدىر: (۱) بو سەنە باھار تاعىلى ياپماق؛ (۲) يازلىق تاعىل كوى مەكتەپلەرى ايچون مايىس ۱ دەن؛ شەھەر مەكتەپلەرى ايچون دە مايىس ۱۵ دەن سەنتابر بىرگە قادار.

آقمەسجىدە كى ايگىنجى باساماق تاتار نومونە وە تەجرىبە مەكتەپى

قرىم مەعارىف قومىسارلىغى تارافىندان بو مەكتەپ نومونە وە تەجرىبە مەكتەپى اولماق ھاسەبىلە، ويلايت سەتاسىندان مەركەزى ھوكومەت سەتاسىنا كەچىرىلمىشىدىر.

مەعارىف خادىملەرىنىك قورسلار يوللانماسى.

كويلى ياشلىغى مەكتەپ خادىملەرى ايچون موسقوۋادا آچىلان بىر آيلىق كوى - چىفتجىلىك (سەلخوز خوزاىستوۋەننى) قورسلارىندا قىرغا بىر يەر وىرىلمىشىدىر. بو يەرگە قىرىمدان يوللانماق آدمى سەچمەك ايجتىمائى تەربىيە بولوگىنە حاوالە اولونمىشىدىر.

رايون مەكتەبلەرى ۋە مەعارىف شوعبەلەرى اينستروكتورلارى ايچون موسقوۋادا ئېلىپلاچاق ۲ ھافتالىق عىلمى كەزىنتىلەرگە قىزىمىشدا. قوللەغىيا بولسا يەرلەرى، يوللاياچاق آدمالارنىڭ يوللىق ماسراڧلارنىنى اوستلەرىنە آلاماق شارتىلە، كەڧە ۋە يالتا رايون مەعارىف شوعبەلەرىنە ويرمىشدا. ايكىنچى باسماق مەكتەب اوجالارنىڭ بىلگىلەرىنى آرتدىرماق ايچون موسقوۋادا مائىس آيى ايچىندە آچىلاچاق ايكى بوچوق آيلىق قورسلارا قىزىمىشدا ۳ يەرگە ۳ آدم يوللاماغا قارار ۋەرىلۇپ قاندىداتلارنىڭ كوستەرىلمەسى ايجتىمائى تەربىيە بولۇڭىلە عىلمى شوراغا حاۋالە اولىنىمىشدا.

تاتار پەداگوگى ژورنالى.

عىلمى شورا تارافىندىن ژورنال ايچون تەرتىب اولۇنان لايىچا دىكلەنىلمىشدا. لايىچا ايلە تانىش اولدىقدان سوڭرا قوللەغىيا تاتار پەداگوگى ژورنالنىڭ چىقماسىنى كەرەكلى كورۇپ چابوق بىر زاماندا چىقارلىماسىغا قارار ويرمىشدا. ژورنالنىڭ آدى «اوقو ايشلەرى» اولماق. مەسئۇل مودىرى - مەعارىف قومىسارى ج. بالىچ آرقاداش بولۇنماقتا.

رايون مەعارىف شوعبەلەرىنىڭ قوللەغىيا داقلاڧلارى.

مارت آيى ايچىندە قىزىمىشدا مەعارىف قومىسارلىقى قوللەغىيا - تارافىندىن سەۋاستوپول، جانكوى ۋە كەرچ رايون مەعارىف شوعبەلەرى مودىرلەرىنىڭ داقلاڧلارى دىكلەنىلدى.

بو داقلاڧلارنىڭ عومومى جىيەتلەرى حاققىندا قوللەغىيا شو قارارلارى قابۇل ايتىمىشدا: (۱) ايشلەرىڭ كوزەل يولنىدا كىتمەسى ايچون رايون مەعارىف مودىرلەرىنىڭ رەئىسلىگى آلتىندا اينستروكتورلار قوللەغىياسى تەشكىل اتمەك. (۲) بو سەنەنىڭ يازىندا بوتون مەكتەبلەرىڭ تاعىمىر ايدىلمەسىنە چالاشماق.

سەۋاستوپول مەعارىف شوعبەسىنىڭ داقلاڧىدا دائىر قوللەغىيا آيرى اولراق شو قارارلارى قابۇل ائىدى: (۱) ايلەروڧ ايكىنچى باسماق مەكتەبلەرى آرتدىرماق. (۲) كوى مەكتەب آغىنى يەڭىدىن باقاراق كەلەڭك اوقو سەنەسىندە تاتار كويلەرىندە چوقچا مەكتەب آچماق. توپلانلان پارالارى، تاتار مەكتەبلەرىلە سانعات مەكتەبلەرى كوزگە آلىناراق سارڧ اتمەك. بونىڭ ايچون سانعات مەكتەبلەرىنىڭ سىياسىيىنى

آرتدیрмаق وه اونلارا ماخسوس پارالار آییرماق. رایون ایجرا قومیتەسی تارافیندان. مه عاریف ایشلەرینه چیقاریلان پارانیك آزلیغینی کوزه آلاراق اونیک آرتدیریلماسینا چالیشماق.

سه واستوپولداکی ایکینجی باساماق تاتار مه کتەبی حاق-قیندا مه عاریف قومیسارلیغی شونی قاید اۋتە:

(۱) تاتار ایکینجی باساماق مه کتەبیینیک ماسراف سمە تاسینی بالا ئه ولەرینیک ماسراف سمە تاسیندان آییرماق.

(۲) مه کتەبی کەرەك اولغان کەدیک ایلە تەئمین ئەتەك.

(۳) مه کتەبیینیک پانسیونیوندا بولونان باشقا میللەت بالالارینی دیگر موئەسسەلەرە اووشدیрмаق.

(۴) تالەبەلەرە سانعات مه کتەبیینده عامەلی ایشلەر یاپماغا ایمکان ویرمەك وه بونیک ایچوندە ماخسوس اینستروکتور چاغیرماق.

قریم خالق قومیساری شوراسی آدینا اولان سانعات مه کتەبیینیک پانسیونیونیک کەنیشلەتوب اورایا تاتار کەنجلیگیینیک کیرمە سینە چالیشماق. لیکپونقەتلارغا تاتار قادینلاریینیک پەك زاعیف جەلب اولوندیقلارینی قاید ایدەرەك بوگا لیکبەز اینستروکتوریینیک نازار دیقەقاتینی جەلب ئەتمەك.

کەرچ مه عاریف شوعبەسیینیک داقلادی حاق-قیندا.

۱ - بو کونه قادار کەرەگی کیمی تاتار سییاسی یاریقلانیدیرو موئەسسەلەری توزەتیلەدیگیندەن، سییاسی یاریقلانیدیرو ایشلەری ایچون جەلب اولوناجاق آرقا-داشلاریك بیرسی موتلاقا تاتار اولمالیدیر،

(۲) - ایجتیماعی تەربییە موئەسسەلەرینیک میقداری ایحتییاچی دەفع ایدەجەك قاداردیر، فەقات یاگی بودجە سەنەسیندەن ایعتیبارەن رایونیک مه کتەبلەرینی موساوی بیر سورەتدە تاقسیم اۋتمەلی، ۲ نجی ۳ نجی غروپپالی مه کتەبلەری تاعیین اولونغان تاحیل موددەتینە چیقارمالی. (۴ نجی وه ۵ نجی غروپپالار).

۳ - کەرچ رایونیندا «قامیش بورون» سووخوزیندا تاتار زیراعات مه کتەبی آچماقنی قوللەغیا کەرەکلی تانی.

۴ - بو مهسهله وه مهکته بیک ناسیل تیسپده اولاجاغینی کهرهگی کیچی حهل اتمک وه ماددی جهه تیک ناسیل یول ایله تهئمین ایدیلجهگی پروفور ایله کهرج مهعاریف شوعبه سینه حاواله اولونور.

۵ - اوقو اولهرینیک، قاتی آغ سایسینی رایوندا بولونان کوی شورالاری میقدارینا چیقارمالی.

۶ - اوجالار قولله کتیوینیک ایشلهری کوزمل تانیلا.

۷ - غوس پروگراملارینیک کوی وه بیلخاسا تاتار مهکته بلهرینده تاتبیقی ایشینی زییاده لشدیرمه لی.

۸ - رایوندا بولونان مهکته باهرده بیئونهر ایشلهرینی قوود تله شدیرمه که تیریشماق.

۹ - تاتار اوجالارینیک حازیرلیغی آشاغی دهره جهده اولدیغیندان، اونلاری چوق میقداردا اوجالار قورسلاریندان که چیرمه لک.

۱۰ - فیرقا مهکته بیینی ایکمال ایده جهک که نجلهری کوز اوگونه آلاق اوقو اولهری ایچون موته خاسیس آرقاداشلاری چاغیرماق.

۱۱ - کوی په داغوزی قولله کتیولهرینیک ایجتیماعلارینا لیکبه زلهریک اوسولی مهسهله لهرینده کیرسه تمه لی،

۱۲ - بالا اولهرینیک ته جهیزات وه ماددی جهه تله رینیک کهرهگی قادار تهئمین اولونما دیغینی قولله غییا قاید اته.

جانکوی رایئون مهعاریف شوعبه سینیک داقلاهی حاقه قیندا قارارلار:

۱ - قریم خالق مهعاریف قومیسارلیغینیک قولله غییاسی کوی مهکته بلهرینیک آغینی موغایه ن بیر نزامغا چه کیلمه سینی کهره کلی تانیماقله به رابه ر، که له جهک اوقو سه نه سیندن ایعتیبارهن گهریده قالغان خالقلاری مهکته بله تهئمین ماقادیله بیلخاسا تاتار مهکته بلهرینده یاخی سینفلار آچیلما سینی ته کالیف اته.

۲ - ماددی وه مالی ساحادا خالق مهعاریف قومیسارلیغینیک قولله غییاسی، بودجه نیک تاقسیمات ایشینی آیری خالقلاری وه ایشیک آیری جهه تله رینی تهئمین بیلخاسا سییاسی یاریقلاندیرو ایچون دوغری یاپیلما سینی ایشاره ت اته.

۳) — مالی — سمەتا مەسەلەلەری کەرەگی کیبی یولینا قویولمادیغینا قوللەغیا دیققات اتمەکلە بەرابەر، مەعاریف شوعەلەری مودیرلەرنیک عموم قریم سیبەزدی قارارینا بیناۋەن، مەعاریف شوعەسیندە بوتون ماساریفلار مەعاریف شوعەسی مودیرینیک خابەرلە یاپیلماسینی وە ھەر بیر تاختیسات (ассигновка) اونیک ایماسی ایلە اولماسینی مەجبوری تانیر.

۴ — مەکتەبلەریک ایشلەرنی کوزەتمەك وە تاعلیماتی قوۋەتلەشدیرمەك ایچون ایجتیماعی تەربییە شوعەسینە بیر موفەتتیش (اینستروکتور) داھا آلینماسینی قوللەغیا کەرەکلی تانی، اونداندا ماعدا سییاسی یاریقلاندىرو بولوگینیک بیر موفەتتیشینی (اینستروکتورینی) تاتار ایلە دەکشدیرمەکنی لازیم تاپا.

۵ — پەداغوزی قوللەکتیولەرنیک کوزەللەشدیگینی قوللەغیا ایشارەت اتمەکلە بەرابەر تاتار پەداغوزی قوللەکتیولەرنیک اوسولی جەھەتلەرنی قوۋەتلەشدیرمەك کیریشمەك وە قریم مەعاریف قومیسارلیغینیک عیلمی شوراسی ایلە قوللەکتیو پروتوقوللا رینی وە دیگر یازیلی ماتریاللاری یوللاماق سورەتیلە داھا زییادە سیقی موناسیبت دوغورماقنى تەکلیف اتمە.

۶ — تاتار وە نەمە خالقلارینیک آراسیندا بالا پیئونەر خارەکاتی کەرەگی قادار ایلەریلمەدیگینی ایشارەت اتمەکلە، بو ساحادا ایشی قوۋتلەشدیرمەگی قوللەغیا تەکلیف اتمە. بونوکلە بەرابەر آزار، آزار بالا قولونیا سینی پیئونەر قوموناسینا چەویرمەك ایشینە کیریشمەگی کەرکلی تانی.

۷ — جانکوی رایئونیندا تاتار اوجالارینیک کیفایەتسیزلیگی وە ماعلومات جەھەت تیندن غایەت کەریدە قالدیقلارینی قوللەغیا کوستەرمەکلە بەرابەر بو سەنە تاتار پەداغوزی مەکتەبینی ایکمال ایدەجەکلەریک موھیم قیسینی جانکوی رایئونینا یوللاماقنى موناسیب کورە.

۸ — ایکینجی دەرەجە تاتار مەکتەبینە وەریلەن بینا ایجتیماعی دەفع ایدەجەك دەرەجەدە اولمادیغیندان مەعاریف شوعەسی اوکا دیگر بیر بینا بولماسینی تەکلیف اتمە.

۹ — ایکینجی دەرەجە مەکتەبیک ۲ نجی توگەرەگینی (۸ وە ۹ نجی سینفلار) سانەتلاندىرماق لازیم اولدیغینی مەعاریف قومیسارلیغینیک قوللەغیاسی

ايشارەت اتمەكلە بەرaber، رايئونىك شارائىتىنا كورە اوكا ناسىل تەمايول ويرمەك كەرەك اولديغىنى كوزەتمەك شارتيەلە كەلمەك اوقو سەنەسىندەن ايتىبارەن حاياتقا تاتبيق اولونماسىنى تەكلىف اتمە.

۱۰ - رايوندا پەداگوژى ايشىنى گوزەل بىر يولغا قويغان مەكتەبلەرى سەمەلى وە اونلارنى پەداگوژى قوللەكتيفلەرى ايشلەرىندە مەركەز سايمايدىر.

۱۱ - بالا اولەرىندەكى بالالارغا آش ايچون تابخىس اولونغان مىقدارى قوللەغىيا كافى دەرەجەدە كورمەديگىندەن بالالارنى بەسلەمەك ايچون لازىم كەلەن مىقدارىك ۷ روبلەگە چىقاريلماسى چارەلەرىنى آراشديرماغى تەكلىف اتمە. بوندان باشقا بالا اولەرىنىك تەجەيزات جەيەتىندەن اولان اكيكلەرىنى كورەن قوللەغىيا بو جەيەتلەرىك قالدیريلماسىنى دا تەوسىيە ايدەر.

۱۲ - بالا اويندەكى ياشچا كەچكىن اولان بالالارىك ايتىحسالى ايشلەرە داغىلماسى.

۱۳ - تاتار ۲ نجى دەرەجە مەكتەبىنىك اوجالارىنا ماعاش اكيك ويرىلدیگىنى كوزگە آلان قوللەغىيا جانكوى مەعارىف شوعمەسىنە بو مەسەلەنى (تارىفنى سپراوۋ-چنىك) واسىتاسىلە حل ئەتمەسىنى وە اوقو يىلىنىك باشىندان بەرى ماعاشىك اكيك ويرىلمەسىندەن مەيدانغا كەلگەن بورجى ئودەمەسىنى تەكلىف ايدەر.

۱۴ - جانكوى اوپولمىتىنىك (بالالارىك حالىنى تۈزەلتەن كامىسيا) قرىم مەركەزى اجرا قومىتەسى تارافىندان مەوجود پارالارى تاقىم ائو خوسوسىندا چىقاردىغى قارارغا رىعايەت اتمەدىگىنى ايشارەت اتمەكلە بەرaber اوپولمىتى بالا قامىسياسىنىك وەكىلى ایلە دەگىشديرمەك چارەلەرىنە كىرىشيلمەسىنى قوللەغىيا كەرەكلى تانىر.

رسمی بولوک

خالق مه‌عاریف قومیسارلیغی وه مه‌عاریف خادیم‌له‌ری
بیرایکی مه‌رک‌ه‌زی قومیت‌سینیک (۲۱۹، ۲۲۸) نومره‌ولی
امر نامه‌سی.

مه‌عاریف خادیم‌له‌ری بیرلیگینیک بوتون شوعه‌له‌رینه . ر. س. ف. ش. ج خالق
مه‌عاریف قومیسارلیغینیک بوتون اوبلاست وه ویلایت شوعه‌له‌رینه .

۱ - دوغریدان دوغری یا خالق مه‌عاریف قومیسارلیغینا، یا که اونیک ماحاللی
ایداره‌له‌رینه تابع اولان هر دورلو مه‌کته‌بله‌رده یازلیق تاعیتل اییول ۱ دن سونتار
۱ گه قدار تاعیین ایدیلیر. (۱)

ایختار: جوهوریه‌تیک باعزی رایونلاریندا تاعیتلله‌ریک موده‌تی ماحاللی
شارائته کوره، ده‌گیشدیریله بیلر؛ فقهات، بونیکله به‌را بهر، تاعیتلیک موده‌تی
ایکی آیدان اکیسک اولاماز.

۲ - مه‌کته‌ب خادیم‌له‌رینیک بیرهر آیلیق مه‌ئزونییه‌تلهرینیک (اوتبوسق)
یازلیق تاعیتل زامانیندا اولماسینا چالیشماق کهره‌کدیر. تاعیتلیک قالغان واقتی،
مه‌عاریف قومیسارلیغینیک ماحاللی شوعه‌له‌ریله مه‌عاریف خادیم‌له‌ری بیرلیگینیک
آکلاشماسیله، اوجالاریک بیلگیله‌رینی آرتدیرماغا وه سانات مه‌کته‌بله‌ری تاله‌به‌له‌ریله
عامه‌لی چالیشولارا حاسر اولونا بیلیر.

۳ - مه‌عاریف خادیم‌له‌رینیک تاعیتل زامانیندا مه‌عاشی تاعیتلدهن اوج آی
اووه‌لیکی مه‌عاشی قدار اولور.

۴ - یازلیق تاعیتلدهن ایکی آی اووه‌ل، یا که تاعیتل زامانیندا ایشدن
چقاریلغانلارا بوتون تاعیتل زامانیندا ایشدن چیقمازدان اووه‌ل آلدیغی مه‌عاشی وریلیر.

مه‌عاریف خادیم‌له‌ری مه‌رک‌ه‌زی قومیته رئیس: آ. قوروسته‌له‌ف.

خالق مه‌عاریف قومیساری وه‌کیلی: یاقووله‌وا

موسقووا. ۲۸ ماییس ۱۹۲۴.

(۱) یازلیق تاعیتل حاققیندا خایرلر بولوکینده قریم قومیسارلیغینیک قارارینا باقی.

بوتون رايون اجرا قوميتله رينه

كوى، خالق اوجالارى ايله شورالار حوكومهتى وه اونىڭ يولباشچىسى اولان قومونىست فىرقاسىنىڭ آراسىنداكى ياقىنلاشۇ ايشىنىڭ موعايىنەن بىر يولغا مىنىدىگى ۱ نجى عموم روسىيە موعالىملەر سىيەزدى تارافىندان داخى اىشارەت اولونمىسى، ماحاللىلەردە اوجالارغا ياپىلاچاق موعامەلەيسى مەھاللى حوكومت تەشكىلاتلارى تارافىندان دوغرى بىر اساس ايله آلىنىپ وارىلمىسى ايچون فىرقا وه شورا عالى موئەسىيەلەرىنى دىققەتلە كوزەتمەگە مەجبور اۋتە .

بو ايشە مانع اولماق يالىكىز اوجانىڭ مەكتەب ايشىنە زارار كەتيرمەيۇب، كويىدە بىزىم ياپاچاق ايشلەرىمىزەدە سەد چەكە بىلىپ، چونكە او ايشلەردە موعالىم بىزى كويليلەر ايله باغلايىچى بىر مەركەزدىر. عموم روسىيە مەركەزى اجرا قوميتەسى بو مەسەلە ايچون، ياعنى اوجايا قارشى مەھاللى تەشكىلاتلارنىڭ نە كىيى موعامەلەلەردە بولونمىسى كەرەك اولدىغىنى، آچىق اولاراق كوستەرگەن، بىر تاغلىماتىنامە چىقارغاندىر. عموم روسىيە مەركەزى اجرا قوميتەسىنىڭ شو تاغلىماتىنامەسىنى يوللاماقلە قىرىم مەركەزى اجرا قوميتەسى « بو ساحادا اۋك قاتعى چارەلەرگە كىرىشەرەك كوى اوجالىغى ايله قاوى وه ساغلام موناسىبەتلەر دوغورماگىزى اۋر اۋتە .

قىرىم مەركەزى اجرا قوميتەسى رىئىس موعاوينى: موستافا .

كاتىب: بوركوف .

شورالار بىرلىكى جومهورىيەتلەر يىلە روسىيە سوسىيالىست شورالار جومهورىيەتىنىڭ وه موختار يىيەتلى وىلايەتلەرىنىڭ مەركەزى اجرا قوميتەلەرىنە .

عموم روسىيە مەركەزى اجرا قوميتەسىنىڭ اۋكىنجى سەسىيەسى خالق مەعارىف قومىسارلىغىنىڭ داقلادىنى دىنكلەدىكىدەن سوكرى كوى اوجالىغىنىڭ ماددى جەھەتىنى تەئىن اۋتمەك ايشىنىڭ اۋك بىرىنجى وازىفەلەردەن اولدىغىنا قارار وىرىپ. چەشىد تورلو واسىتالار ايله مەكتەبلەرىك ماددى جەھەتىنى تەئىن اۋتمەكلە بەرابەر مەركەزى اجرا قوميتەسىنىڭ سەسىيەسى، وولوست، اويەز تەشكىلاتلارى تارافىندان كوى

اوجاليفينا قارشى اولغان موناسىبەتكى توزە تىلمەسىنى ۋە اونلارغا آرقاداش موعامەلەسى ياپىلماسىنى تەكلىف ايدەر.

مەھاللى حوكومەت تەشكىلاتلارى ايله كوى اوجاليفى آراسىندا دوستانە مونا - سىبەتى دوغورماغا اك بىرىنجى مانىع - اونلارى موبىلزاتسىيا يولى ايله چەشىد تورلو اوزغارولارغا (كامپانىيالارغا) چەكوب بەداۋا چالاشدىرىلماسى اولدى. مەسەلە: بالوغ توپلانلاچاق زامانلاردا كاتىبلىك ۋازىفەسىنى كورمەك، ايجرا قومىتەلەرىنىك كانەلارىسىنا ياردىم اتمەك ۋە الخ.. كىبى.

بويلە ايشلەرگە موعاللىملەرىك جەلپ اولونماسى اوۋەلىكى ۋاقتلەردە ياعنى اينقىلابىك بىرىنجى سەنەلەرىندە، جومهورىيەتكى قورۇلماسى اىچون عومومى شارائىت مەجبور ائسەدە، حازىردا بونىك كىبى موعامەلەلەردە بولوناق مومكوندەگىلدىر. بىر تارافدان موعاللىملەرىك مەجبورى سورەتدە بويلە ايشلەرگە جەلپ ايدىلمەسى اونىك اوز اوجاللىق ۋازىفەسىندەن آلوب قالا ۋە اوگا ئەسىرانە بىر تەئسىر بىراقا ادى. اونداندا ماعد بەداۋا ايش اونىك ماددى جەھەتتەنە آغىر اىزلار بىراقماقدادىر. مەعارىف مەملەكەتكى مەدەنى ۋە اىقتىسادى تەكاملينىك اساس ۋاسىتاسى اولدىغىندان اوجاللىق اوز ۋازىفەسىندەن چەكىلوب آلىنمايلىدىر.

عوموم روسىيە مەركەزى ايجرا قومىتەسىنىك رىياسەت ھەيئەتى قاتىقى سورەتدە اوجاللىق بەداۋا اولاراق مەكتەب خىدمەتلەرىنە علاقاسى اولماغان ايشلەرگە جەلپ ائىلمەسىنى مەنەع ايدەر.

اوجاللىرى سىياسى، اىجتىماعى ۋە مەدەنى ايشلەرگە جەلپ ائو مەسەلەسىنە كەلىنچە بو ايش او اوجانىك اوز آرزوسى ۋە مەعارىف اىشچىلەرى بىرلىگىنىك ۋاسىتاسىلە ياپىلوب مەجبورى سورەتدە اولمايلىدىر.

عوموم روسىيە مەركەزى ايجرا قومىتەسىنىك رەئىسى: قالىنىن.

كاتىب: كىسەلەفى.

رایون سیاسی یاریقلاندیرو (پولیتپروسودت) شوعبه‌لهرینه.

قوپ-یاسی: فیرقا رایون قومیت‌لهری ته‌شویقات شوعبه‌لهرینه.

۲۴ - ۲۵ س‌هنه‌لهری فیرقانیك كویده بوتون وارلیغیله چالیشدیغی بیر س‌هنه‌لهردیر. فرقا ایله ساودت حوکومه‌تی کویده‌کی سیاسی یاریقلاندیرو ایشله‌رینه یه‌ك بویوك اهممیه‌ت وهره‌لهر.

فیرقانیك ۱۳ نجی سییه‌زدی، مەرکه‌زی قومیت‌نیک اوکتابرده‌کی پله‌نومی کوی یاجمیکالاری کاتیب‌لهرینیک موزاکهره‌سی، وه، نهایه‌ت، سیاسی یاریقلاندیرو شوعبه‌لهرینیک بوتون روسیه قونفره‌نسیاسی (۱۹۲۵ س‌هنه‌سی فهورال ۱۶ - ۲۰ ده) کویده چالیشو مەسلەسی حاققیندا یالکیز قورو بیر یول کوسته‌رمه‌کنهن قالما‌یوب، بو دوغریدا ایش آلوب وارماق ایچون یه‌ك زه‌نکین ماتهریاللار داخی وهردیله‌ر. بیزیم اُك بیرنجی وازیفه‌میز - سیاسی یاریقلاندیرو شوعبه‌لهری، بوتون روسیه قونفره‌نسیاسینیک کویده سیاسی یاریقلاندیرو دوغریسینداکی چالیشولار حاققیندا قبول ایتدیگی قارارلاری حایاتا تاتبیق اُتمه‌ك، قیش ایچینده‌کی چالیشودا اولان اُکسیکلیکلهری اورتادان قالدیرماق وه کویده سیاسی یاریقلاندیرو ایشینیک مەرکه‌زی اولغان اوقو اولهرینیک یازلیق چالیشولاریله باغلی اولغان مەسلەلهری حل اُتمه‌کدیر.

بو ایشله‌ری آلوب وارمانیک، کویده‌کی مەده‌نی ایشله‌رگه خالقیک نازار دیتقاتینی جه‌اب اُتمه‌نیک، اوقو اوی فایداسینا ته‌شویقات یاپمانیک وه، نهایه‌ت، ۱۳ نجی فیرقا سییه‌زدینیک کویده‌کی مەده‌نی ایشله‌ر خوسوسیندا قبول ایتدیگی قارارلاریك نه‌قادر حایاتا تاتبیق اولوندیغینی قاید اُتمه‌نیک اُك قولایی یولی - اُك گوزهل اوقو اوینه موسابه‌قا (قونکورس) اعلان اُتمه‌کدیر.

بو ایشنی مەیدانا که‌تیرمه‌ك ایچون کوی - توپراق بانقاسی (سەلخوزبانق) که‌ندی کارلاریندان ۳ موکافات چیقارا. بو موکافاتلاردان بیرینجیسی - ۲۲۰ روبله؛ ۲ نجیسی - ۱۵۰ روبله؛ ۳ نجیسی - ۹۰ روبله.

بوندا دا غایری، قریم سیاسی یاریقلان دیرو شوعبه‌سی، دیگر موئه‌سیسه‌له‌ری ده گوزل اوقو اولهرینه موکافاتلار وهرمه‌گه چاغیرا. موسابه‌قا ماییس‌دان اییول‌گه قادار (ایکی آی) ده‌وام اتمه‌جک. موسابه‌قاغا بوتون اوقو اولهری قوشولماق کهره‌کلر؛ اونیك ایچون بیزیم لوزون‌غیمیز «موسابه‌قاغا قوشولماغان هیچ بیر دانه اوقو اوی قالماسون» اولمالیدیر.

بو موسابه‌قانی که‌چیرمه‌ک ایچون:

۱-نجی؛ بوتون اوقو اولهرینی، کویله‌رده‌کی فیرقا وه قوم‌ومول یاچه‌یکالارینی موسابه‌قا وه اوکا قوشولما نیك شارتلاری ایله‌ خا به‌ردار وه تانیش اتمه‌ک کهره‌ک.

۲-نجی، کوی اوجا قولله‌کتیولهرینیك، فیرقا وه قوم‌ومول یاچه‌یکالارینیك توپلاشلاریندا موسابه‌قا حاققیندا داقلا دلا ر یا به‌مایوب (داقلادلاردا، موسابه‌قاغا ایلك اולاراق موکافات وهرن کوی - توپراق بانقاسینیك (سه‌لخوزبانق نیك) بو ایشه‌ ناسیل باقدیغینی قاید اتمه‌لیدیر.

اڭ گوزل اوقو اوی شویله‌ اولا بیلیر: ۱) خالق ایله‌ په‌ک سیقی باغلانغان وه اونیک سه‌وگیسینی قازانغان؛ ۲) کوییک هر ایشینه‌ قوشولغان؛ ۳) کوی خا به‌ر- چیلهرینی که‌ندی اترافیندا بیرله‌شدیرن وه بویله‌لیکله‌ کوی حایاتینی هر جیهه‌تدن یاریقلاتان؛ ۴) کویله‌رگه‌ قوئوپه‌راتیف، زیراعا تچیلیق وه باشقا شه‌یله‌ر دوغری سیندا هر دورلو یاردیم کوسته‌ره‌ن؛ ۵) دائیمی چالیشان دورلو توگهره‌کلهری (قروژوقلاری) اولغان؛ ۶) که‌ندی ایشله‌رینی کوسته‌ره‌مک ایچون چه‌شید دورلو «کوشه‌» لهر مه‌یدانا که‌تیرگن؛ ۷) کوییک بوتون مه‌ده‌نی قووه‌تلهرینی که‌ندی اترافیندا بیرله‌شدیرن وه، نیه‌ایه‌ت؛ ۸) کوییک فیرقا وه قوم‌ومول یاچه‌یکالاری وه باشقا موئه‌سیسه‌له‌ریله‌ سیقی بیر سوره‌تده‌ باغلانغان اوقو اولهری دیر.

اوقو اولهرینیك چالیشولاری حاققیندا کی ماتهریالار «موسابه‌قا ایچون» دییه‌ یازیلاراق روسچا «قراسنی قریم» وه تاتارچا «یه‌کی دنیا» غازه‌تالارینا وه ژورنالیمیزغا یوللانیر.

اوبلاست قومیت‌سی آغیتپروب مودیری: غولبه

قریم سیاسی یاریقلان دیرو شوعبه‌سی مودیری: ووروبیه‌فی.

